

2 I

M S P . I

2

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Sovjetrussische
Whisky-klasse
onderzeeboot.
Geen kernwapen-
vrije Oostzee:
„Whisky on the
rocks”...

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijestraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoer der cavalerie

Ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUUK VERBODEN

-
- 50 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 51 Speculatieve onderschatting
-
- 53 Berge und Soldaten. Die alpine Südwest-Front der Jahre 1915-1918, von Prof. Walther Schaumann, Oberst, Landesverteidigungsakademie, Wien
-
- 67 Het hedendaagse Frankrijk, door H. Toorenvliet, publicist
-
- 72 Huldeblijk 150 jaar KMA
-
- 73 De bezetting van Bandjermasin in februari 1942, door J. J. Nortier, kolonel der infanterie b.d.
-
- 86 Boeken
-
- 88 Vakpers: Uitbreiding van het gevechtsveld

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 71011(51.15/89)/LuO 71508 (51.15/85). Regeling vakantieverlof dienstplichtigen landmacht/luchtmacht (herdruk, november 1981).

LaO 75017(51.2/109). Nadere voorzieningen terzake van de bevoegdheid de werkelijke dienst van dienstplichtigen te verlengen (herdruk, november 1981).

LuO 79505(23.3/9). Overzicht vredeorganisatie van de KLu (herdruk, oktober 1981).

LaO 81006(55.15/17)/LuO 81506 (55.15/17). Regeling uitkering t.b.v. werkloze schoolverlaters uit gezinnen van defensiewerknemers in het buitenland (herdruk, oktober 1981).

LaO 81016(55.3/213)/LuO 81517 (55.3/213). Regeling belastingvrije verkopen winkels BRD.

LaO 81017(53/67)/LuO 81518 (53/66). Inhuldigingsmedaille 1980.

LaO 81018(53/68)/LuO 81519 (53/67). Medaille bezoek aan de Nederlandse Antillen 1980.

LaO 81019(91.1/37)/LuO 81520 (91.1/27). Omschrijving van het model van vaandels en standaarden.

LaO 81020(53/69)/LuO 81521 (53/68). Verzetsherdenkingskruis.

LaO 81021(55.6/16)/LuO 81522 (55.6/15). Regeling faciliteiten voor Joodse, Moslim- en Hindoe-militairen.

Lamed 020-81(91.9/46)/Lumed 516-81(91.9/37). Naamswijziging Depot voor Discipline.

Lamed 024-81(53/70)/Lumed 518-81(53/69). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lamed 025-81(81/42a). Aantekening in het militair paspoort omtrent de kennis die een militair chauffeur heeft van militaire voertuigen behorende tot de categorie waarvoor het militair rijbewijs F is vereist.

Lumed 515-81(51.1/71). Wijziging RMAKL/KLu (vakantieverlofdagen).

Lumed 517-81(23.1/77d). Commissie studie automatisering en mechanisering van de bestuurlijke informatieverwerking van beroepsofficieren KLu.

Lacirc 001-81 op VS 2-1100(21.15/1). Regeling betreffende het tot stand komen, het wijzigen en het vervallen verklaren van formulieren in gebruik bij de KL.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-21 (Verbindingen in de KL – netradioverbindingen, 1e druk). Deze druk werd noodzakelijk ten einde de schema's netradioverbindingen aan de huidige situatie aan te passen. Tevens is de nieuwe tekenwijze in overeenstemming gebracht met het gestelde in STANAG 5042. VS 11-21/1 „Verbindingen in de KL, dl 1 – radioverbindingen”, 2e druk is hiermee komen te vervallen.

LF 5005 (Stationslogboek, 4e druk). De uitgifte van een 4e druk vloeit voort uit actualisering en herziening van VS 11-9 „Radiotelegrafieverlofdagen”, 4e druk en is o.a. gebaseerd op wijzigingen in de ACP 124(C). De 4e druk van het stationslogboek waarvan het model enigszins is gewijzigd, zal eerst worden verstrekt wanneer de 3e druk is verbruikt.

LF 15997 (Lijst verzendgemachtigden, 1e druk). De uitgifte van dit geheel nieuwe legerformulier vloeit voort uit de 1e druk van voorschrift VS 11-6 „Het (militaire) bericht”.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Speculatieve onderschatting

MS Wie als inlichtingenverantwoordelijke is belast met het presenteren van een zo volledig mogelijk beeld van de situatie in het kamp van de vigerende of potentiële tegenpartij, weet dat hij zich bij het opbouwen van dat beeld zal moeten houden aan de feiten en zich vooral niet moet laten verleiden tot giswerk en interpretaties „over de natte duim”. Hij moet subjectiviteit en emotionaliteit uitschakelen, en moet ervoor waken 's vijands mogelijkheden te onderschatten of diens beperkingen te overschatten. Het is dan ook allesbehalve een gemakkelijke taak, zich op de hoogte te stellen van de juiste toestand ter andere zijde. Die opgave wordt nog te meer bemoeilijkt wanneer de tegenstander in slaagt met een reeks adequate maatregelen zijn doen en laten geheim te houden voor nieuwsgierige buitenstaanders. Weliswaar is in het recente verleden het pottenkijken in andermans keuken niet alleen weer mogelijk gemaakt maar zelfs, dank zij de modernste waarnemingsmethoden en -middelen, geperfectioneerd, doch ook daarmee is voorshands nog geen oplossing aangedragen voor het klemmende probleem hoe de gewenste informatie moet worden verkregen omtrent niet of moeilijk meetbare factoren: welke zijn de „intentions” van de leiding, hoe staat het met de motivatie en andere elementen waarop het moreel is gegrondvest, in hoeverre is ook het thuisfront bereid zich grote offers te getroosten, enzovoort. Met dergelijke abstracta zal de vakman uiteraard behoedzaam omspringen. Daarentegen vormen zij voor de leek vaak een welkome aanleiding zich uit te leven in speculaties en „wishful thinking”.

Van tijd tot tijd groeit soms ook wel de verdenking dat het militaire besluitvormingsproces niet geheel vrij is van het toedeneren naar een tevoren bepaalde uitkomst. Oorzaak daarvan blijkt dan niet zelden te zijn dat van de zijde van de overheid enige aandrang wordt uitgeoefend tot het gunstiger voorstellen van bepaalde zaken dan met de werkelijkheid overeenkomt. Iets dergelijks kan bijvoorbeeld het geval zijn als 's lands financiën het onmogelijk maken de in bondgenootschappelijk verband gemaakte afspraken ook metterdaad na te komen: om dan te „bewijzen” dat er geen werkelijke risico's zijn verbonden aan het níet doen groeien van de defensie-uitgaven met reëel drie procent per jaar, moet de actuele dreiging enigszins worden „aangepast”.

Het zal duidelijk zijn, dat een dergelijke aanpassing gemakkelijker kan worden doorgevoerd met een verwijzing naar abstracte factoren dan tegenover de onomstotelijke achtergrond van de exacte „capacities”. Begrijpelijk is het dus, dat de pleidooien voor het verminderen van onze veiligheidsinspanningen als regel worden ondersteund met enthousiaste beschouwingen over de vreedzame bedoelingen van het Oostblok en de interne moeilijkheden waarmee de leiders in het Kremlin zozeer hebben te kampen.

Wie zich echter in zijn beoordeling van de toestand laat leiden door een overeenkomstig complex van gevoelens, moet zich zeker niet al te zeer verbazen wanneer te ongelegener tijd onverhoopt mocht blijken dat zijn optimistische evaluatie van de krachtsverhoudingen en de daaruit voortvloeiende rooskleurige toekomstverwachtingen volkomen bezijden de realiteit zijn geweest. Immers, tot lering van dezulken heeft de contemporaine geschiedenis — meer in het bijzonder die van de laatste vijftientig jaar — enkele saillante voorbeelden geboekstaafd van Westelijk mistasten bij het schatten van de mogelijkheden en beperkingen van het Warschau-Pact. Dat de ontegenzeggelijk trieste gebeurtenissen aan gene zijde van het IJzeren Gordijn in de betrokken landen wél, doch voor het Atlantische bondgenootschap géén rechtstreekse kwalijke gevolgen hebben gehad, heeft bij velen — „ver van ons bed!” — voedsel gegeven aan een zelfgenoegzame zorgeloosheid, maar het zou toch wel verstandiger zijn als wij

de lessen uit dat recente verleden eens wat meer ter harte wilden nemen.

Zo heeft het manifeste, doch met kracht onderdrukte en in bloed gesmoorde, liberalisatiestreven van verschillende Oosteuropese volkeren ten onzent de mening doen post vatten dat het hoogste ideaal van die onderworpenen zou zijn hun leven te mogen offeren opdat de Westelijke wereld zich blijvend kan vermeien in een vrijheid en welvaart die de Oosteuropaanen in Jalta en Potsdam reeds werd ontzegd, definitief bekrachtigd in 1975 in Helsinki. En de in die landen bij tijd en wijle in de openbaarheid komende afkeer van het Sovjetsysteem wordt maar al te gretig uitgelegd als een onmiskenbaar blijk van genegenheid voor onze wijze van leven. Daarbij wordt dan wél uit het oog verloren dat West-Europa in de loop van de geschiedenis de Oosteuropaanen, en vooral de Balkanvolken, weinig reden voor hartelijke gevoelens heeft verschaft.

Ook waar het gaat om het schatten van de militaire waarde van de inbreng der satellietstaten in het totaal van het Warschau-Pactpotentieel werd, en wordt, de plank nogal eens misgeslagen. De betrouwbaarheid van de contingents uit Hongarije zou immers laag moeten worden getaxeerd, omdat daar in oktober 1956 het leger zich had aangesloten bij de volksopstand tegen het Sovjetimperalisme. Maar toen op 21 augustus 1968 het Warschau-Pact een gewelddadig einde maakte aan een veelbelovende Praagse lente, toen opereerden óók de Hongaarse eenheden gehoorzaam onder Russisch bevel. Een optimist zou vervolgens mogen verwachten dat de Tsjecho-slowaakse krijgsmacht dan toch minder geneigd zou zijn in het Sovjetgareel te lopen, uit een verklaarbare rancune over dit soort „vriendendiensten”. In een gevoelsmatige benadering zou alsdan gemakkelijk kunnen worden betwijfeld of de Sovjet-Unie in voorkomend geval wel zou kunnen bouwen op de militaire inbreng van een zo dubieuze bondgenoot. Verschillende pleitbezorgers voor vermindering van onze defensie-inspanningen betoogden dan ook dat, nog afgezien van de „vreedzame intenties” van het Kremlin, de noodzaak tot schrapzetten ons geheel ontbrak omdat de legers der Oosteuropese satellietstaten bepaald onbruikbaar zouden blijken om de kastanjes voor de

Russen uit het vuur te halen. Maar opnieuw stelden de ontwikkelingen die optimistische speculanten in het ongelijk: het Tsjecho-slowaakse militaire apparaat was, samen met het Oostduitse, als eerste bereid zich gereed te maken om de Brezjnevdctrine op Polen toe te passen indien het liberalisatieproces in dat land wegen zou inslaan die de Sovjetrussische leiding als ongeoorloofd wenste te beschouwen!

En ten leste, althans voorlopig, hebben de tragische ontwikkelingen in Polen nog weer eens aangetoond hoe riskant het is de gevechtsbereidheid van een krijgsmacht ter andere zijde speculatief te onderschatten. Immers, de leiders en leden van de onafhankelijke vakbond *Solidarność* waren ervan overtuigd dat de Poolse militairen deel uitmaakten van een *nationaal* instituut en dat derhalve ieder lid van die krijgsmacht in een persoonlijk besluitvormingsproces de *nationale* overwegingen zou laten prevaleren bóven de internationale belangen zoals die eventueel zouden worden verwoord in richtlijnen en bevelen uit de bevelvoeringsorganen van het Warschau-Pact. Die hoopvolle gedachtengang werd echter in de harde werkelijkheid ontmaskerd als „wishful thinking”: Poolse soldaten bleken wél te schieten op Poolse arbeiders!

Als de strijdkrachten van de onderscheidene satellietstaten bereid blijken in voorkomend geval tegen hen van wie hen steeds wordt voorgehouden dat zij hun broeders, vrienden en kameraden zijn, geweld te gebruiken uitsluitend omdat de opdracht daartoe wordt gegeven langs de bevelslijnen uit het Kremlin, dan mag men niet te lichtvaardig een vraagteken plaatsen bij de betrouwbaarheid van de satellietcontingents van het Warschau-Pact als het erom zou gaan het vuur te openen tegen hen van wie hen met de papelepel is ingegoten dat zij de doodsvijanden zijn!

Het is noodzakelijk, de schattingen van het militaire vermogen van de potentiële tegenstanders te baseren op exacte gegevens. Indien die niet beschikbaar zijn omdat het gaat om abstracta, is een rationele benadering stellig te verkiezen boven een emotionele. En bij „capacities” die onmiskenbaar duiden in de richting van een „worst case”, kan een concrete overmacht geenszins worden genivelleerd met een speculatieve onderschatting van abstracte factoren.

Berge und Soldaten

Die alpine Südwest-Front der Jahre 1915-1918

Prof. Walther Schaumann

Oberst, Landesverteidigungsakademie, Wien

Im Verlaufe der kriegsgeschichtlichen Handlungen der früheren Jahrhunderte hatten Heere die Hochregion über Pässe nur überschritten, um die Entscheidung in den Weiten der Täler und in den Ebenen zu suchen. Namhafte Generalstabswerke schieden noch um die Jahrhundertwende die Möglichkeit eines Kampfes im alpinen Gelände aus. So widmete der k.u.k. Feldmarschalleutnant Pollak in seinem 1911

Voor vele Nederlandse toeristen en wintersport-beoefenaars heeft de naam Dolomieten stellig een bekende klank. Toch zullen slechts weinigen zich bewust zijn dat de hellingen en toppen van dat gebergte tijdens de Eerste Wereldoorlog toneel en decor zijn geweest van uitzonderlijk lastige en bloedige gevechten. Alleen al de niet aflatende strijd om de Monte Piano — die op de grens van Oostenrijk en Italië de toegang tot het Höhlensteiner Tal afgrenst — vergde niet minder dan tienduizend doden.

Het merendeel van de destijds aangelegde versterkingswerken, loopgraven, mijngangen, onderkomens, gevechtsoptellingen, prikkeldraadversperringen en dergelijke heeft de tand des tijds opmerkelijk goed doorstaan. Sinds 1972 is er bovendien veel werk verzet voor het in de oorspronkelijke toestand terugbrengen van veel wat in verval was geraakt. Onder leiding van de initiatiefnemer kolonel Schaumann, professor aan de Weense Landesverteidigungsakademie, werd in vijf zomers — van 1977 tot en met 1981 — door rond duizend vrijwilligers uit vijftien landen het gehele terrein opnieuw beaanbaar gemaakt, waarbij de vroegere militaire bergpaden en -wegen nu tot „Friedensweg“ werden bestemd. Op 6 september jl. werd het op de Monte Piano aldus tot stand gebrachte openluchtmuseum plechtig overgedragen aan de voor het verdere beheer verantwoordelijke stichting, waarin de voormalige vijanden elkaar de hand reiken.

Op verzoek van de redactie schreef kol prof. Schaumann nevenstaand artikel, dat enerzijds de lacune wil opvullen die nog steeds de militair-historische belangstelling van de laaglandbewoners kenmerkt en anderzijds de krijgskundig geïnteresseerde toerist wil opmerksaam maken op een excursiemogelijkheid die alleszins verdient te worden benut!

erschienenen Werk „Der Gebirgskrieg“ dem Winter noch keinerlei Beachtung. Diese weitverbreitete Ansicht bei taktisch-operativen Überlegungen gegenüber dem Kampf im Gebirge erscheint unverständlich, wenn man den Grenzverlauf der k.u.k. Monarchie betrachtet, der mit vier Fünftel der Grenze gebirgigen Charakter aufwies. Speziell die Reichsgrenze gegenüber dem Königreich Italien führte durch ausgesprochen alpines Gelände zwischen dem Ortler und dem Oberlauf des Isonzo.

Gebirgstruppen entstehen

Bereits am 15.10.1872 wurde über Initiative des damaligen Hauptmanns i.Gst. Giuseppe Perucchetti die Gebirgstruppe Italiens mit 15 Kompanien gegründet. Bereits 1873 wurde die Stärke der Alpini auf 24 Kompanien erhöht, die ab 1887 einem eigenen Inspektorat der Alpini unterstanden. In demselben Jahr kam das erste Gebirgsartillerieregiment zur Aufstellung. Obwohl das Alpinikorps für den Einsatz im Alpengebiet geschaffen und ausgebildet worden war, gelangte es im Verlaufe seines Bestehens wiederholt ausserhalb des Mutterlandes zum Einsatz. Hier findet sich eine Parallele zu der Geschichte der französischen Gebirgstruppe, den „Chasseurs Alpins“, die gleichfalls in zahlreichen Kolonialfeldzügen mitwirkten. Das Alpinikorps erhielt seine Feuertaufe in Eritrea am 1.3.1896 bei Adua.

Gemäss den aus dem Dreibundvertrag zwischen Österreich-Ungarn, Deutschland und dem Königreich Italien erwachsenden Verpflichtungen fand die Dislozierung der italienischen Gebirgstruppe ursprünglich fast ausnahmslos an der italienisch-französischen Grenze statt. Hier, im Raum des Mont Blanc, hatte das Alpinikorps seine nun bereits histo-

risch gewordene Ausbildungsstätte gefunden. Erst im Verlauf der weiteren Entwicklung erhielten Alpini-Einheiten im Raum gegen die Grenzen mit Österreich-Ungarn ständige Garnisonen.

Nicht zuletzt ihren militärischen Erfolgen bei den Kolonialfeldzügen ist die Tatsache zuzuschreiben, dass die italienische Gebirgstruppe um die Jahrhundertwende eine wesentliche Vermehrung erfuhr. Ausserdem wirkte sich hier bereits die zunehmende Spannung zwischen Österreich-Ungarn und Italien aus. Ab 1910 wurde für die nun bestehenden 26 Bataillone, zu 78 Kompanien, eine vermehrte und umfassende Gebirgsausbildung eingeführt.

In Österreich-Ungarn wurden 1871 die Landesschützen¹, deren Ursprung auf 1863 zurückgeht, zu regulären Truppen der k.k. Landwehr.² Im Jahre 1906 erfolgte ihre Umgliederung zur Hochgebirgstruppe mit dem speziellen Schutzauftrag für die hochalpinen Tiroler Grenzabschnitte. Es waren dies das k.k. Landesschützenregiment Trient Nr. 1, Bozen Nr. 2, und 1909 das Regiment Innichen Nr. 3. Für die anschliessenden östlichen alpinen Grenzräume, die Karnischen Alpen und die Westlichen Julischen Alpen bis zum Isonzo waren die beiden Gebirgsschützenregimenter Klagenfurt und Laibach vorgesehen.

Ausserdem verfügte die k.u.k. Armee noch über die gebirgsgewohnten Einheiten, die in der Alpenregion ihren Standort hatten und die sich mit ihrer Masse aus diesen Gebieten rekrutierten, wie die vier Tiroler Kaiserjägerregimenter (1885 gegründet) oder das k.u.k. Infanterieregiment „Erzherzog Rainer“ Nr. 59, Salzburg.

Die italienisch-österreichischen Spannungen gehen ihrem Höhepunkt entgegen

Nach der Ermordung des Thronfolgers am 28.6.1914 in Sarajevo trat Österreich-Ungarn

¹ Im Jahre 1917 erhielten die Landesschützen auf Grund ihrer Bewährung durch Kaiser Karl persönlich in Pergine den Ehrentitel „Kaiserschützen“ verliehen (der heute immer wieder Anlass zu Verwechslungen mit den Tiroler Kaiserjägern gibt).

² Grundsätzlich ist zu unterscheiden zwischen Truppen die dem k.k. Verteidigungsministerium oder dem k.u.k. Kriegsministerium unterstanden.

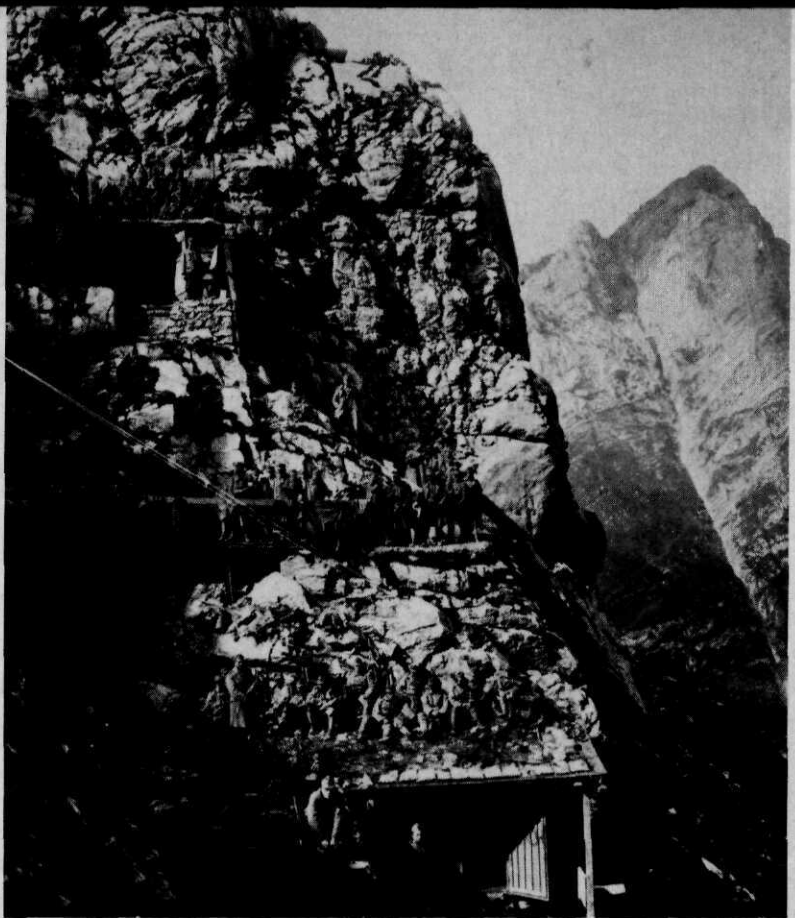
zunächst im Zweifrontenkrieg gegen Serbien und dann gegen Russland an. Während die Lage an der Südwestgrenze keinerlei Gewähr für dauernde Ruhe und Sicherheit bot, erforderte die Situation am serbischen und russischen Kriegsschauplatz den Einsatz aller verfügbaren Kräfte. Die zum Schutz der alpinen Reichsgrenze im Südwesten vorgesehenen Truppen traten ebenfalls den Marsch zur Ostfront an. In den schweren Abwehrschlachten gegen den russischen Gegner verloren diese Regimenter einen grossen Teil ihres geschulten Alpinpersonals in den Weiten Galliziens und den schneebedeckten Hängen der Karpaten. Schliesslich mussten noch grosse Teile der Grenzschutzabteilung und auch Artillerie aus den Festen Anlagen abgezogen werden. Die Not im Osten erforderte den Einsatz jedes verfügbaren Soldaten. Damit war auch der Friedensplan einer Verteidigung des südwestlichen Grenzraumes selbst mit schwachen Kräften hinfällig.

Aus ungarischen und rumänischen Arbeiterabteilungen formierte das Militärkommando Tirol sieben Reservebataillone. Aus den nicht voll felddienstauglichen Soldaten der Eisenbahnsicherungskompanien konnten zehn Landsturmbataillone formiert werden. In Magazinen waren noch 24 veraltete Uchatiusgeschütze vorhanden. Sie bildeten nun die mobile Artillerie, deren Bespannung man teilweise durch Schmuggel aus Italien beschaffte.

Im Herbst 1914 setzte der Bau einer Verteidigungslinie entlang der Südwestgrenze bis zum Isonzo ein. Trotz dem Mangel an geeigneten Unterkünften und von Winterbekleidung leistete die Truppe hier Ausserordentliches. An den meisten Punkten dienten aus Schnee errichtete Schützengräben und Brustwehren als erster vorgesehener Rückhalt. Die Umwandlung in festere Anlagen sollte nach der Schneeschmelze erfolgen. Im Frühjahr fehlten so noch grosse Teile, um eine zusammenhängende Linie bilden zu können.

Am 18. Mai 1915 befahl Kaiser Franz Joseph I. die Mobilmachung der Standschützen. Die entscheidende Grundlage für die Standschützen beruht auf dem „Landlibell“ vom 23.6.1511 von Kaiser Maximilian. Nach diesem hatten die freien Tiroler Bauern die Verpflichtung, je

Unterkünfte der vordersten Infanteriebesatzung, Kleiner Pal, Karnischer Kamm, im Sommer 1916; im Hintergrund der schwer umkämpfte Cellon, der mehrmals den Besitz wechselte

nach dem Grad der Bedrohung pro Gerichtsbezirk eine bestimmte Anzahl Bewaffneter zu stellen.

Mit der Mobilisierung des Jahres 1915 standen jedoch nur mehr die nicht dienstpflichtigen Jahrgänge, die ganz Alten oder ganz Jungen zur Verfügung, da alle anderen Geburtsjahrgänge bereits im Felde waren. Die Standschützen bildeten so mit rund 24.000 Mann das letzte Aufgebot Tirols und Vorarlbergs.

Im April 1915 fiel unter dem Druck der wachsenden Spannung auch das kaiserliche Verbot, in unmittelbarer Grenznähe an Befestigungen oder Stellungen zu arbeiten, um Italien nicht herauszufordern.

Am 4. Mai 1915 kündigte Italien den Dreibundvertrag. Dem neubestellten Landesverteidigungskommandanten General der Kavallerie Viktor Dankl standen zu diesem Zeitpunkt nur 15.000 Mann aktiver Truppen zur Verfügung. Zwischen den permanenten Anlagen der Landesbefestigung klafften weite Lücken in der unbesetzten Verteidigungslinie. Mit dem Eintreffen weiterer aktiver Verbände von der Ostfront war in absehbarer Zeit nicht zu rechnen. Trotz aller bisheriger Anstrengungen auf den personellen und materiellen Sektoren wäre man nicht in der Lage gewesen einen stärkeren, mit

grossen Nachdruck geführten, Angriff zurückzuweisen.

In dieser Situation traf die Nachricht von der Aufstellung des Deutschen Alpenkorps ein, dessen Marschbereitschaft in Kürze in Aussicht gestellt wurde. Wie ernst auch die Oberste Deutsche Heeresleitung die Lage an der Südwestgrenze Österreich-Ungarns beurteilte, geht aus der Weisung an den Führer des Alpenkorps, Generalleutnant Krafft von Dellmensingen, hervor: „Unter allen Umständen die Höhen links des Inns (also etwa die heutige österreichisch-deutsche Grenze) zu halten“.

Das Hochgebirge wird zur Front

Am 23.5.1915 überreichte der italienische Botschafter in Wien die Kriegserklärung Italiens an Österreich-Ungarn. Damit wurde die Hochregion unmittelbarer Kriegsschauplatz; ein Gebiet das bisher den Hirten, Jägern und Bergsteigern vorbehalten war.

In den ersten kritischsten Wochen der personellen Not streiften Patrouillen gebirgsgewohnter österreichischer Soldaten, gebildet aus Bergführern, Zoll- und Gendarmeriebeamten sowie Bergsteigern in ununterbrochenem Einsatz die Höhen ab. Sie brachten nicht nur wich-

HOHE
TAUER
NATIONALPARK

Werk Landro
Höhlenstein Ruma

-Drei Zinnen
Tre Cime di Lavaredo

Freilichtmuseum

Rif. Lavaredo

◁ **Kriegsschauplatz Sextener Dolomiten, südlich von Innichen/San Candido; links unten der Monte Piano** (mit freundlicher Genehmigung von Freytag-Berndt-Artaria KG, Wien)

tige Erkundungsergebnisse mit oder störten gegnerisches Vorrücken und Bautätigkeit durch Feuerüberfälle aus überhöhten Positionen, sie täuschten vor allem dadurch eine Besetzung von Punkten vor, an denen in Wirklichkeit gar keine bestand.

Zu entscheidenderen grösseren Kampfhandlungen von italienischer Seite kam es zunächst nicht. Das italienische Oberkommando war der Ansicht, das Eintreffen der schweren Belagerungsgeschütze zum Niederkämpfen der österreichischen Festen Anlagen abwarten zu müssen.

So blieb es zunächst bei einer Form der Kampfführung, die wir nach heutiger Terminologie für den Einsatz von „Jagdkommandos“³ anwenden würden, bis es der österreichischen Heeresleitung gelang die ersten grösseren Verbände aus anderen Fronten herauszulösen und der Südwest-Front zuzuführen.

Nachdem die erste Gelegenheit sofort nach Kriegsbeginn zu einem gezielten, kraftvollen Stoss anzusetzen, von der italienischen Führung, gleichgültig aus welchen Gründen, aus der Hand gegeben worden war, führte die weitere Entwicklung zwangsläufig zum Stellungskrieg. Damit begann das bis zum Spätherbst 1918 währende Ringen in der Hochregion als einzig dastehendes Beispiel in der Kriegsgeschichte, das kaum mehr in seiner Grössenordnung und spezifischen Eigenart eine Wiederholung finden dürfte.

Im Juni 1915 nahmen die Kämpfe auch im Raum der Dolomiten an Heftigkeit zu. Hier zeichneten sich als Schwerpunkte die beiden aus dem Cadore nach dem Pustertal führenden Einbruchspforten mit dem Kreuzbergsattel/Passo Monte Croce Comelico und dem von Cortina d'Ampezzo nach Toblach leitenden Höhlensteintal/Val di Landro ab. Als alle Versuche im Talstoss den Durchbruch zu erzwingen an dem Widerstand der Verteidiger scheiterten, verlagerten sich die Kämpfe auf die Höhen, die jene Täler und Pässe umgeben.

³ W. Schaumann – Kampf im Hochgebirge, Dolomitenfront. *Truppen dienst*, Wien (1981)(5)457; (1981)(6).

Neue Angriffe über diese hinweg, sollten die Tallinien aufbrechen und den angestrebten Erfolg bringen.

Alpiner Angriffsraum

Stellvertretend für andere Abschnitte ist hier der Ablauf der Ereignisse um den Monte Piano im Raum Drei Zinnen-Misurinasee angeführt. Am 7. Juni 1915 ergriffen österreichische Truppen aus ihren bisher ungünstig verlaufenden Talstellungen im Höhlensteintal die Initiative. Die beherrschenden beiden Felskuppen des Monte Piano (2.335 m) waren von den Österreichern bei Kriegsbeginn wegen personellem Mangel nicht besetzt worden. Eine Angriffstruppe, die sich aus Freiwilligen verschiedenster Waffengattungen zusammensetzte, erreichte nach schwierigem nächtlichem Anstieg über die Steilhänge das Hochplateau. Trotz heftiger Gegenwehr der Alpini – alle Offiziere fielen – stiess die Angriffstruppe bis auf die südliche Kuppe vor. Wenige Stunden danach befahl das Abschnittskommando die Räumung derselben und die Frontrücknahme auf die nördliche Kuppe. Ein Befehl, der von der Fronttruppe in den folgenden zwei Jahren Stellungskrieg häufig kritisiert wurde, da er jede Möglichkeit nahm, die italienischen Anmarschwege unter Kontrolle zu halten. Überdies bot das freiwillig geräumte Gelände der Südkuppe dem Gegner hinreichend Gelegenheit für grössere Bereitstellungen zu einem massierteren Angriff. Die umstrittene Räumung war befohlen worden, da man für die Zukunft mit erheblichen Nachschubschwierigkeiten über das Hochplateau rechnete.

Dass die ursprünglichen Befürchtungen der Fronttruppe berechtigt waren, bewiesen die Kämpfe, die bis in den Spätherbst 1917 anhielten. Als die Durchbruchversuche italienischer Seite im Tale scheiterten, sollten Angriffe über die Höhen des Piano hinweg den Durchbruch in das Höhlensteintal erzwingen.

Harte Kämpfe, die in dem fast deckungslosen Gelände der Hochfläche beiden Seiten schwere Verluste brachten, entbrannten um den Besitz der Nordkuppe. So gelang es energisch geführten italienischen Kräften am 20.7.1915 nach schwerer Artillerievorbereitung in die österrei-

Stellungsanlage in der Moses-Scharte, Westl. Julische Alpen; im Vordergrund die Bergstation der Seilbahn, links hinter der Scharte führt ein Leiterweg zur Gipfelstellung

chische Kuppenstellung einzubrechen. Wegen des Trommelfeuers hatte der österreichische Abschnittskommandant die Räumung der Stellung befohlen, um Kräfte für den zu erwartenden Angriff zu schonen. Nur Grabenposten blieben in den Stellungen zurück. Die Haupttruppe wurde unterhalb des Plateaurandes zurückgenommen, wo sich einigermaßen Deckungsmöglichkeiten anboten. Als nun der Befehl zum Besetzen der Stellungen im Moment des Einbruchs gegeben wurde, waren alle Anstiegswege auf die Kuppe durch das Artilleriefeuer zerstört und die Posten in den Gräben gefallen. Die Kuppe schien bereits verloren. Im Moment dieser höchsten Krise griffen die beiden besetzt gebliebenen, am rechten und linken Flügel befindlichen Gebirgsgeschütze mit höchster Schussfolge in direktem Kartätschenfeuer auf nächste Distanz ein. Der Kommandant der beiden Geschütze, ein Fähnrich, hatte nicht die Nerven verloren, sondern mit dem Feuerbefehl so lange gewartet, bis für seine

beiden Geschütze die besten Schussbedingungen gegeben waren. Bis zum Eintreffen der Infanterie gelang es so den Einbruchsraum artilleristisch abzuriegeln. Die Angreifer mussten mit schwersten Verlusten wieder in die Ausgangsstellungen zurück.

Erst der Wintereinbruch beendete die Kampfhandlungen, die keinerlei Veränderung in der Frontlage erbrachten. Das Ringen der Fronttruppe mit den winterlichen Gewalten trat in den Vordergrund. Der Lawinentod und Erfrierungen erforderten in den Wintermonaten mehr Opfer als gegnerische Waffenwirkung. Mit der Schneeschmelze des Frühjahrs 1916 lebte auch wieder die infanteristische Tätigkeit im Stellungskampf auf. Fast ständig lastete schweres Artillerie- und Werferfeuer auf dem Piano und zwang beide Seiten dazu, mit den Stellungen immer tiefer in den Fels zu gehen, Kavernen als Deckungen auszusprengen oder zu bohren. Ablösungen und Versorgung der

vordersten Frontteile verursachten laufend höhere Verluste. Schliesslich war man gezwungen, von den Reservestellungen und Versorgungseinrichtungen Stollen zu den vordersten Gräben zu bohren. Tag und Nacht hämmerten die schweren Gesteinsbohrmaschinen tief im Berginnern. Starkstromleitungen führten aus dem Tal bis in die Kampfzone, sie lieferten den Strom für die Stollenbeleuchtung und den Antrieb der Maschinen. Eine eigene E-Werks-Kaverne mit einer Transformatoranlage und einem Notstromaggregat sorgten für eine möglichst reibungslose Stromversorgung.

Wie viele andere Berge ist auch der Monte Piano ohne jede Quelle. Die ganze Wasserversorgung musste aus dem Tal über einen Höhenunterschied von 1000 m mit Träger und Tragtierkolonnen durchgeführt werden, auf Wegen, die zum Teil vom Gegner eingesehen und unter Störungsfeuer lagen. Nachts leuchteten die riesigen Scheinwerferkegel die Hänge nach jeder Bewegung ab. Die Verluste der Träger waren an manchen Tagen höher als die der Fronttruppe.

Unterdessen schoben sich die gegenseitigen Linien immer näher aufeinander zu. Schliesslich betrug an manchen Punkten die Entfernung nur mehr 25 bis 30 Meter. Die monatlichen Meldungen der Kaiserjäger aus dieser Zeit berichten, dass 85% der Ausfälle durch Kopfschüsse von Scharfschützen verursacht wurden, die hinter Stahlschutzschilden an eingespannten Gewehren lauerten.

Als die Versorgungsfrage immer schwieriger wurde, bauten Pioniere aus dem Tal eine Schwerkseilbahn bis unter den Kuppenrand beim Bataillonskommando. Die Länge der Bahn betrug 1450 m; Höhenunterschied 820 m; 2 Tragseile; Einzellast 500 kg pro Wagen; Antrieb Elektromotor mit 24 PS; Berg- und Talfahrt (gleichzeitig) 12 Minuten; Betrieb wegen gegnerischer Sicht nur nachts, daher Förderleistung pro Nacht 8 t.

Der Kampf um den Monte Piano hielt mit unverminderter Stärke an, bis der Durchbruch der Verbündeten bei Flitsch und Tolmein die italienischen Kräfte zur Räumung der Dolomitenfront zwang.

Alpini beim Transport eines zerlegten Gebirgs- > geschützes

Der Kampf im Berginneren

Im Abschnitt des schwerumkämpften Kleinen Lagazuoi, der sich oberhalb des Falzarego Passes erhebt, war es Alpini gelungen, sich in einer exponierten Felsbandstellung festzusetzen. Wegen der überhängenden Felswände konnte die österreichische Gipfelbesetzung aus ihren Stellungen heraus mit herkömmlichen Kampfmitteln keine Erfolge erzielen. Dafür machten sich die Alpini für die im Tal verlaufende österreichische Linie immer unangenehmer bemerkbar. Die italienischen Scharfschützen forderten von den Verteidigern im Tal bald mehr Opfer als ein schweres Artilleriefeuer. Da entschloss sich die österreichische Führung zu einem Minenunternehmen. Während draussen die Winterstürme tobten, arbeiteten im Inneren des Berges Sappeure an dem Stollen. Im Frühjahr neigten sich die Bohrarbeiten dem Ende zu. Die Sprengkammer erhielt eine Ladung von 24.000 kg Sprengstoff. Am 22.5.1917 erfolgte die Zündung auf elektrischem Weg. Felsmassen von ca. 130.000 m³ brachen aus der Wand.

Die Alpini, durch die Bohrgeräusche gewarnt, hatten die Bandstellung bis auf Posten rechtzeitig geräumt. Nach der Sprengung nisteten sie sich rasch in den Stellungenresten ein und bauten diese wieder neu aus.

An mehreren entscheidenden Punkten der Gebirgsfront, wo alle Angriffsversuche scheiterten, griffen beide Seiten zu dem letzten Mittel, der Sprengung der gegnerischen Besatzung. Die Italiener zündeten Minen am Castelletto, Col di Lana, im Marmolata-Abschnitt, am Colbricon und am Monte Pasubio. Die Österreicher führten Sprengungen durch am Monte Cimone, Monte Zebio, und gleichfalls am Monte Pasubio.

Für die Soldaten der betroffenen Abschnitte bildeten Minenunternehmen wohl die grösste psychische Belastung. Der Fels leitet die Bohrgeräusche relativ sehr gut weiter und kündigt somit die unterirdische Annäherung des Gegners an. Das einfachste Mittel die Bohrgeräusche zu verfolgen war ein mit Wasser gefüllter Behälter in einer Kaverne. Je nach der Intensität der Wasserbewegung in dem Gefäss konnte man die Annäherung feststellen. Bei grösseren Minenunternehmen erhielt die betroffene Besatzung eigene elektrische Horchapparate, für die sogenannte Horchstollen vorgetrieben wurden. Waren technische Mittel vorhanden, bekam der Abschnitt auch Bohrmaschinen für Gegenmassnahmen zugewiesen. Man trachtete in diesem Fall mit einem Gegenstollen unter den feindlichen Minenstollen zu gelangen und mittels einer Quetschmine den gegnerischen

Baracken und Stellungen auf der Köderhöhe, Karnischer Kamm, im Winter 1916/17; im Mittelgrund die Trasse eines Schrägaufzuges als Verbindung vom Talendpunkt zu den Höhenstellungen

Gang und die Bohrmannschaft zu vernichten. Besonders im beiderseitigen Minenkrieg am Monte Pasubio erfolgten mehrere Zündungen solcher Quetschminen. Schliesslich verliefen die Stollensysteme hier in mehreren Stockwerken tief unter der Oberfläche. Waren die Bohrgeräusche ganz nahe gekommen und verstummten dann endgültig, so wussten die Soldaten, dass unter ihnen mit der Ladung der Minenkammer begonnen wurde und die Zündung der Sprengladung nur mehr eine Frage von Tagen oder Stunden sein konnte.

Die Front im Gletschereis⁴

Im Jahre 1916 wurde auch der grösste Gletscher der Dolomiten, die Marmolata, zum Schauplatz heftiger und langanhaltender Kämpfe, als österreichische Kräfte in die Gipfelregion vorstiessen und dort Stützpunkte und Feldwachen besetzten. Für die benachbarten italienischen Abschnitte bedeutete dies eine Flankenbedrohung, die nach Möglichkeit ausgeschaltet werden musste. Alpini durchkletterten die schwierige Marmolata-Südwand und hoben sodann die österreichischen Feldwachen am Serrauta-Grat aus, den sie rasch ausbauten

⁴ W. Schaumann – Der österreichische Gegenangriff auf die Punta San Matteo (3692 m ü.M.) am 3.9.1918. *Truppen-dienst*, Wien (1968)(10)580-588.

und dauernd behaupteten. Bald wurde durch das italienische Feuer aus den überhöhten Serrauta-Stellungen der österreichische Nachschub, der über den deckungslosen Gletscher geführt werden musste, nicht nur immer verlustreicher, er drohte zu versagen.

Das österreichische Brigadekommando setzte daraufhin eine Bergführerkompanie auf die Marmolata in Marsch mit dem Auftrag, Möglichkeiten zur beschussicheren Nachschubführung zu erkunden. Bergführerpatrouillen suchten den Gletscher nach grossen Längsspalten ab, die sich besonders für einen Stollenbau anboten. Aus Mangel an Bohrmaschinen musste der Vortrieb der Stollen händisch oder mittels Sprengungen durch Ekrasit – das sich am geeignetsten erwies – erfolgen. Die durchschnittliche Höhe von der Gletscheroberfläche bis auf den Boden betrug 50 bis 60 m. Der tägliche Vortrieb betrug 2,50 m, bei übermannshohem Profil; bei Ausweichen für den Trägerverkehr wurde auf eine Breite von 3 m übergegangen. Die Soldaten mussten längstens nach zwei Stunden abgelöst werden, da durch die Karbidlampen starke Atembeschwerden eintraten. Die Temperaturen betragen in den Stollen im Winter zwischen -3 und -5 °C, im Sommer jedoch gleichmässig 0°. Die Sogwirkung in den Eisstollen, vor allem bei Föhnsturm, war so stark, dass

Soldaten in diesen umgerissen wurden. Erst der Einbau von Luftschleusen bei den Eingängen beseitigte diese Erscheinung. Der Höhenunterschied im Stollensystem betrug 900 m. Schliesslich führten mehrere Eisstollen zu den Höhenstützpunkten. Tief unter der Gletscheroberfläche entstand die „Eisstadt“ mit allen Unterkünften und Versorgungseinrichtungen für ein kriegsstarke Bataillon.

Wie auf der Marmolata waren auch in der Adamello- und Presanella-Gruppe und im ganzen Ortler-Gebiet zahlreiche Gletscherstellungen mit ausgedehnten Anlagen im Eis. Hier kam es wiederholt durch Angriffsstollen zu gegnerischen Einbrüchen, die zu erbitterten Nahkämpfen im Dunkel der Eisstellungen führten.

Alpines Sonderpersonal

Mit der zunehmenden personellen Stärke stieg auch gleichzeitig die Anzahl alpin unerfahrener Truppen, die der Südwest-Front zugeführt wurden. Gleichzeitig wurde aber auch die Besetzung immer neuer schwieriger Punkte in der Hochregion notwendig. Zunächst behalf man sich durch Improvisationen, indem man berg-

Gipffeldwache am Kleinen Nabois, Westl. Julische Alpen, im Frühjahr 1916

erfahrene Freiwillige, die sich aus den verschiedensten Waffengattungen meldeten, in sogenannte Alpin-Detachements zusammenzog, die später dann als *Hochgebirgskompanien* systemisiert wurden. *Mit ihrer im Gebirgsdienst gut ausgebildeten Mannschaft und hoher Kampfkraft haben die Hochgebirgskompanien im schwierigen Gelände zu jeder Jahreszeit den Aufklärungsdienst zu versehen und dort als Kampftruppe aufzutreten.*⁵

Die *Bergführerkompanien* waren stets an einen alpinen Abschnitt gebunden; sie unterstanden hier dem zuständigen Kommandanten dessen Befehlsbereich sie nicht entzogen werden durften. Ihre Hauptaufgabe bestand im Auftrag, der Fronttruppe für schwierige Bewegungen die notwendigen Führer zu stellen. Für die Lösung alpiner Bauaufgaben wurde im Rahmen jeder Bergführerkompanie ein Bauzug aufgestellt, der sich aus bergerfahrenen Profesionisten, wie Schreibern, Zimmerleuten und Schlossern zusammensetzte.

Den Höchststand erreichten beide Alpinformationen bis zum Winter 1917/18 mit 13 Bergführer- und 23 Hochgebirgskompanien.

Der *Alpinreferent* war der Berater seines Kommandanten in allen alpinen Belangen. Er hatte bei alpinen Bauvorhaben sein Gutachten abzugeben, er war Leiter der Truppenalpinausbildung und ihm oblag die Überwachung der Magazine mit Alpinausrüstung. Eine wichtige Befugnis bestand in der Befehlsgewalt, in Abschnitten wegen alpiner Gefahren jeden Verkehr einstellen zu lassen. Er musste auch an alle Frontkommandanten und Nachschuborgane Geländeskizzen mit den lawinengefährdeten Zonen ausgeben.

Wie wichtig vorausschauende Massnahmen zur Abwendung alpiner Gefahren sind, kann an dem Beispiel zweier Abschnitte gezeigt werden. Der Winter 1916 hatte in der Hochregion ungewöhnlich früh und mit besonderer Heftigkeit eingesetzt. Im Dezember betrug die Schneehöhen in den hochalpinen Stellungen zwischen Ortler und den Dolomiten 8 bis 12 m. Die Lawinengefahr stieg an der Südwestfront in das Unermessliche. Im Marmolata-Abschnitt befand sich am Fusse der Punta di Penia ein gros-

⁵ Vorschrift *Der Gebirgskrieg*. Wien (1918).

ses Reservelager auf Gran Poz. Wiederholt hatte der Lagerkommandant, ein bergerfahrener Offizier, die Räumung des Lagers wegen akuter Lawinengefahr beim Divisionskommando Karersee fernmündlich beantragt. Am 10.12. drohte ihm der Divisionär bei einem neuerlichen Räumungsantrag ein Kriegsgerichtsverfahren an. Nach seiner Ansicht hatten die taktischen Erwägungen unbedingten Vorrang gegenüber den alpinen Gefahrenmomenten. In der Nacht zum 13.12.1916 brach die Katastrophe über die Südwest-Front herein. Die wochenlangen Schneefälle gingen durch plötzlichen Föhneinbruch in schwere Regenfälle über. Das Thermometer schnellte auf +12° in die Höhe. Dieser Belastung waren die gewaltigen Lockerschneemassen nicht gewachsen. Unzählige Lawinenabgänge traten ein. Eine Lawine von 100.000 m³ ging auch über das Lager von Gran Poz hinweg. Hier allein waren ca. 300 Tote die Folge. Diese Nacht kostete die k.u.k. Armee durch Lawinenabgänge 500 Tote und 1500 Schwerverletzte. Wären die Unterkünfte und Stellungsteile lawinensicher angelegt worden, hätte diese Katastrophe zumindest nicht in diesem Ausmass eintreten können. Dies beweist der besonders lawinengefährdete Abschnitt der Ortlergruppe. Hier war als Alpinreferent ein bergerfahrener Offizier eingeteilt, der von seinem Kommandanten mit besonderen Befehlsbefugnissen ausgestattet war. Die Ortlerfront verlor an diesem Tag nicht einen Mann.

Opfer durch Lawinen und andere alpine Gefahren belasten allein das Gewissen des verantwortlichen Kommandanten, vor allem, weil sie umsonst erbracht werden.

Die Höhenstellungen und ihre Versorgung⁶

Bei dem Entschluss, entlang der alpinen Reichsgrenze zu verteidigen, beeinflussten weitgehend das Gelände sowie die vorhandenen Bahn- und Strassenverbindungen die weiteren Massnahmen auf dem Sektor der Versorgung und des Nachschubs. In den grossräumigen Gebieten standen nur wenige leistungsfähige

⁶ W. Schaumann — Die Vorbereitungen für die Versorgung beim k.u.k. I. Korps zur Isonzo-Offensive am 24.10.1917. *Österr. Mil.-Z.*, Wien (1969)(4)300-314.

Versorgungsweg im Schrofenge- lände

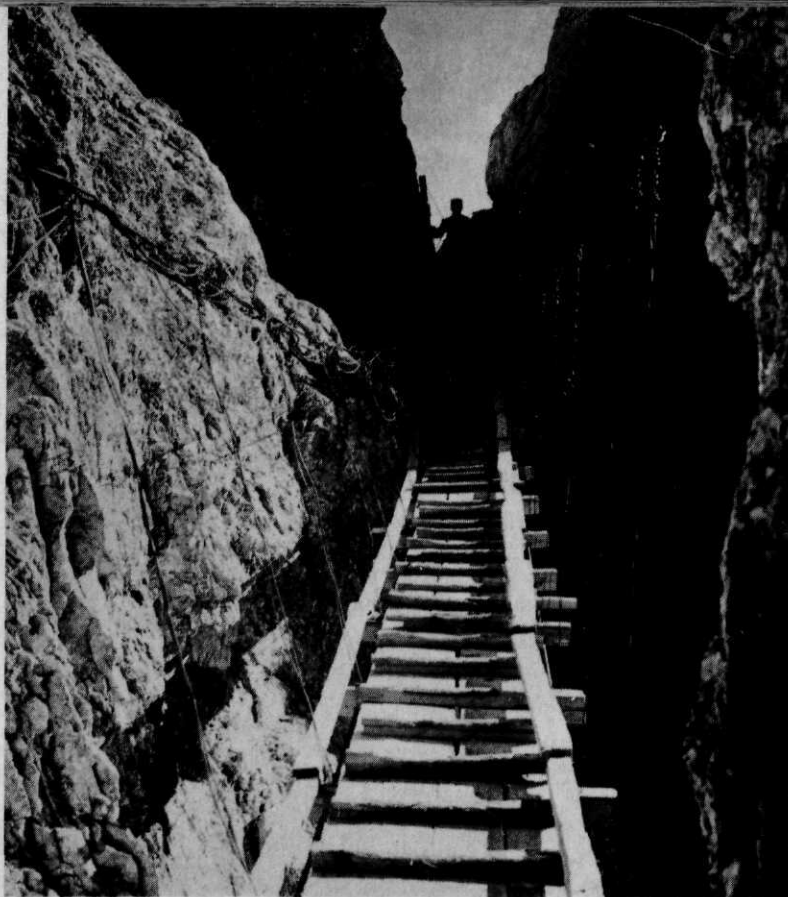
ge Verkehrsträger in den Haupttälern zur Verfügung, die bis in die Etappengebiete führten. Das Strassennetz von den Bahn- und Strassenendpunkten zum frontnahen Raum konnte dagegen den Anforderungen nicht entsprechen. Die Verbindungen zu den Höhenstellungen fehlten für die meisten Abschnitte ab den Versorgungsendpunkten.

Wo bereits Kraftwagenkolonnen eingesetzt wurden, zerstörten die schweren hartgummibereiften Eisenräder rasch den Oberbau der Strassen. Der Verkehr konnte nur durch ununterbrochenen Einsatz von Pionieren, Arbeiter- und Kriegsgefangenenabteilungen aufrecht erhalten werden. In die Höhenstellungen musste zunächst fast ausnahmslos der Nachschub sichergestellt werden durch Trägerabteilungen die meist auf improvisierten Steigen ihre schweren Traglasten hinaufschleppen mussten. Bis zum Wintereinbruch 1915 gelang es unter dem Einsatz aller verfügbaren Kräfte, die wich-

tigsten Nachschubverbindungen an das bestehende Netz anzuschliessen, als die ersten Schneefälle neue Nachschubprobleme ergaben. Allein die Schneeräumung erforderte im gesamten Frontbereich einen neuen, starken personellen Bedarf. Für die Fronttruppen ergab sich daraus eine weitere zusätzliche Belastung, da sie neben den eigenen Stellungen auch die Freimachung der Weg- und Steiganlagen in ihrem unmittelbaren Bereich durchführen mussten.

Einzelne Höhenstellungen und Feldwachen blieben oft tagelang von jedem Nachschub abgeschnitten, da die Trägerkolonnen nicht ihr Ziel erreichen konnten. Höhenvorräte, die sich unter Verschluss des verantwortlichen Kommandanten befanden, halfen über die ärgsten Krisensituationen hinweg.

Angesichts dieser Nachschubschwierigkeiten trachteten die mit der Versorgung befassten höheren Dienststellen und Kommanden, durch

Hochalpine Weganlage als Verbindung zu einer Geschützstellung

den forcierten Einsatz technischer Möglichkeiten die Verbindungen möglichst witterungsunabhängig zu gestalten.

Die wichtigsten Stichverbindungen von den bestehenden Bahnendpunkten zu den weiter entfernt liegenden Höhenabschnitten konnten nur durch den Bau von neuen Bahnen leistungsfähig gestaltet werden. Wenn man den Stand der damaligen Technik berücksichtigt, wurden in Rekordzeit Schmalspurbahnen mit echtem Gebirgscharakter erbaut. Zahlreiche Strecken, die nachher noch Jahrzehnte dem Fremdenverkehr dienten, verdanken ihre Entstehung dieser Bautätigkeit, wie die Fleimstal-, die Grödnertal- und die Dolomitenbahn.⁷

Von den Endpunkten dieser Heeresbahnen klappte noch immer eine weite Lücke bis zu dem Endverbraucher in der Hochregion. Hier betrat man auch technisches Neuland, da Erfahrungen im Seilbahnbau in dieser Grössenordnung nicht vorhanden waren. Eigene Seilbahnbau- und Betriebskompanien wurden aufgestellt.

Schliesslich führten Schwereiseilbahnen von den Eisenbahnendpunkten zu den vordersten Versorgungseinrichtungen in den alpinen Tälern.

⁷ W. Schaumann — *Die Bahnen zwischen Ortler und Piave 1914-1918*. Bohmann, Wien (1970).

Ab hier übernahmen Verteilerseilbahnen den Nachschub bis in den unmittelbaren Frontraum. Stellungeneseilbahnen stellten von diesen Punkten die letzte Verbindung bis zur Front her. Im Verlaufe des Ersten Weltkrieges entstand so ein Seilbahnnetz, das auf beiden Seiten schliesslich eine Länge von vielen hundert Kilometern erreichte. Der grosse Aufschwung des Seilbahnbaues nach den Kriegsjahren ist vor allem den Erfahrungen zu danken, die sich aus diesem Betrieb ergaben.

Trotzdem war es unmöglich, jede Höhenstellung an das Seilbahnnetz anzuschliessen. Viele isolierte Feldwachen blieben auf den Nachschub durch Träger angewiesen, die ohne Rücksicht auf Waffeneinwirkung und Witterung täglich ihren Marsch antreten mussten.

Parallel zu diesen Massnahmen verlief der weitere Ausbau des Wege- und Strassennetzes. Bestehende Strassen wurden den erhöhten Anforderungen angepasst, neue — wie die Sellajochstrasse, oder die über den Vrsic-Pass — erbaut. Im extremen alpinen Gelände entstanden weitläufige versicherte Klettersteige und Leiterwege als letzte Zubringer zu den einzelnen Stützpunkten und Feldwachen.

Bereits im Jahre 1917 ergab sich folgendes Kräfteverhältnis: für einen Mann an der Front

mussten acht Soldaten eingesetzt werden, um Nachschub und Versorgung für diesen sicherzustellen!

Frontsteige werden Friedenswege

Als die Waffen 1918 auch an der Südwest-Front verstummten, blieb ein gewaltiges Stellungen- und Wegsystem zwischen Ortler und Isonzo zurück. Zeitablauf und alpine Einflüsse machten durch Unterbrechungen einen Großteil derselben unerreichbar. So entstand die Idee, dieses brachliegende zeitgeschichtliche Kapital zu revitalisieren.

Im Jahr 1973 begann die erste Aktion des Vereines der „Dolomitenfreunde.“ Mit Hilfe von

Freiwilligen, die sich unentgeltlich in ihrem Urlaub zur Verfügung stellen, und Mitteln, die auf dem Spendenweg aufgebracht werden, wurden ehemalige Frontwege in den Dolomiten und am Karnischen Grenzkamm wieder begehbar gemacht. Als neue österreichische Initiative bezeichneten die Medien in Italien diese als „Via della Pace“, die Friedenswege. Die Erfahrungen der ersten fünf Aktionen zeigten das wachsende Interesse der Besucher an diesem Abschnitt der Zeitgeschichte. Deshalb wurde der Entschluss gefasst, eine historische Schwerpunktbildung in Form des *Freilichtmuseums 1915-1918 am Monte Piano* durchzuführen. In fünfjähriger Arbeit wurden zuerst die alten österreichischen und italienischen Front-

Leiterwege als Verbindung zwischen den vordersten Unterküften, am Mittagkofel, Kanaltal, im Sommer 1917

Freilichtmuseum 1915-1918 Monte Piano; italienische Werferstellung und Eingang zur Deckungskaverne

steige zu einem grossen Rundweg zusammengeschlossen. Anschliessend konnten über dreissig Stellungsanlagen entlang des Weges rekonstruiert werden. Grabensysteme, Kavernenanlagen, Werfer- und Maschinengewehrstellungen, Unterkunftsbaracken und Hindernisse bieten dem Besucher, zusammen mit dem Dolomiten-Panorama, eine realistische Konfronta-

tion die daran erinnert, welche Werte wir alle heute in Europa zu erhalten haben.

Im Verlaufe der Aktionen der Dolomitenfreunde von 1973 bis 1981, die von der italienischen Armee und dem österreichischen Bundesheer unterstützt wurden, haben über 1000 Freiwillige aus fünfzehn Nationen bisher mitgearbeitet.

Literatur

- G. Burtscher – *Die Kämpfe um die Felsen der Tofanen*. Teutsch, Bregenz (1933).
- G. Langes – *Die Front in Fels und Eis* (Neuaufgabe). Athesia, Bozen (1972).
- O. Ebner – *Kampf um die Sextner Rotwand* (Neuaufgabe). Athesia, Bozen (1980).
- V. Schemfil – *Das k.u.k. Regiment der Tiroler Kaiserjäger im Weltkrieg*. Teutsch, Bregenz (1926).
- C. Pichler – *Der Krieg in Tirol*. Pohlschröder (1924).
- J. Pötzleitner – *Landsturm im Hochgebirge* (Selbstverlag; o.J.).
- J. Pötzleitner – *Berge wurden Burgen* (Selbstverlag; o.J.).
- G. Jakoncig – *Tiroler Kaiserjäger im Weltkrieg*. Universitätsverlag, Innsbruck (1931).
- R. Kizling – *Österreich-Ungarns letzter Krieg*, Bd IV-VII. Verlag Mil.-Wiss. Mitteilungen, Wien (1936).
- W. Schaumann – *Führer zu den Schauplätzen des Gebirgskrieges*: Bd 1-Dolomitenfront; Bd 2-Trentino (Fleimstal, Valsugana, Hochfläche, Pasubio, Mte. Grappa); Bd 3a-Westliche Karnische Alpen (Sexten bis Plöcken-Pass); Bd 3b-Östliche Karnische Alpen (über Kanaltal bis Westl. Julische Alpen). Sonderführer: *Mte. Piano; Toblach*. Alpinverlag Ghedina, Cortina d'Ampezzo (1971) - (1980).
- K. Wisshaupt – *Die Tiroler Kaiserjäger im Weltkrieg 1914-18*, Bd II. A. F. Göth, Wien (1935).
- P. Kübler und O. Reider – *Der Kampf um die Drei Zinnen*. Athesia, Bozen (1981).
- A. Bossi und P. Fedrigotti – *Col di Lana, Kalvarienberg dreier Heere*. Schild Verlag, München (1979).

Het hedendaagse Frankrijk

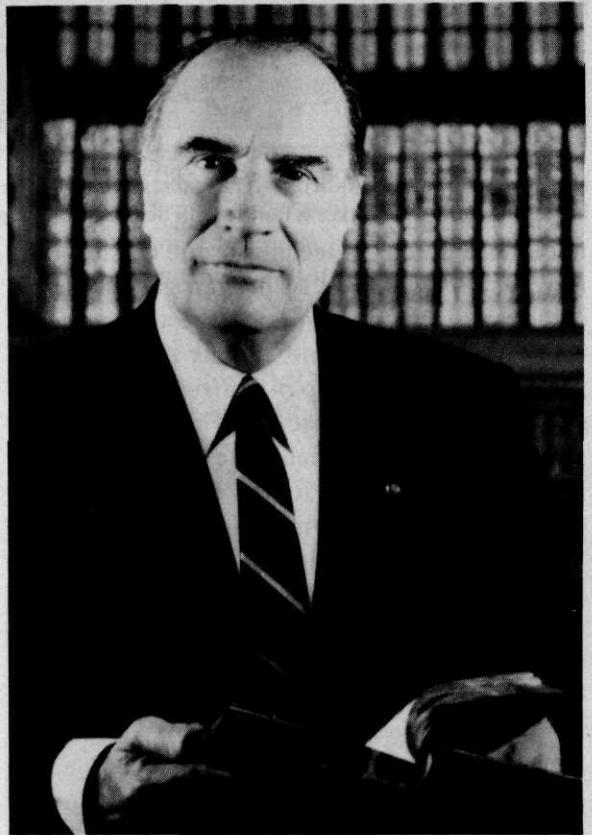
H. Toorenvliet

publicist

Op 10 mei 1981 kozen de Franse kiezers François Mitterrand tot president van de republiek. Zijn plechtige inhuldiging vond elf dagen later plaats. In vroeger dagen hadden Mitterrand en zijn geestverwanten het instituut van de Vijfde Republiek vele malen aangevochten. De Grondwet van 28 september 1958 had immers de zeggenschap van het parlement sterk beknot, terwijl de bevoegdheden van de president aanzienlijk waren vergroot. Maar juist dank zij het bestaande stelsel kwam ook Mitterrand aan de macht. Daarna beseftte hij terdege, dat het zo dikwijls bekritiseerde bestel ook hem op het lijf was geschreven.

Bovendien leverden de door de nieuwe president uitgeschreven parlementsverkiezingen zijn socialistische partij de absolute meerderheid op. Op 14 juni werd in de eerste ronde bijna 38% en op 21 juni in de tweede ronde 49% van het totale stemmenaantal behaald. Vertaald door het kiesstelsel van de Vijfde Republiek was de uitslag: de verwerving van 285 van de in totaal 491 te verdelen zetels. Met de van 86 op 44 teruggevallen zetels van de communisten benevens de 3 door onafhankelijke socialistische bezette zetels was de linkse meerderheid in de volksvertegenwoordiging tot 333 zetels gegroeid. Het was bijzonder opvallend dat zowel Pierre Mauroy, de premier van het overgangskabinet en opvolger van Raymond Barre, als de andere socialistische ministers van dat kabinet allen een zetel in het parlement hadden verworven. Derhalve konden Mitterrand en Mauroy de uitslag van de parlementsverkiezingen beschouwen als een hen door het volk verleende dubbele motie van vertrouwen. Vrijwel niets zou de verwezenlijking van het presidentiële verkiezingsprogramma meer in de weg kunnen staan.

Ten overvloede gaven beide leiders nogmaals blijk van hun oprechte voornemens zich precies

François Mitterrand, president van Frankrijk

aan hun verkiezingsbeloften te houden; hun rustige en zelfverzekerde houding maakte een gunstige indruk. En spoedig bleek inderdaad, dat gedegenheid, kalmte en realiteitszin de voorkeur genoten; voor doordrammers en stokpaardjesberijders werd geen plaats ingeruimd. Verder was voor het nieuwe regime typerend dat vele beslissingen door een onmiskenbare symboliek werden gekenmerkt. Deze neiging kwam vooral tot uiting bij de benoeming van de vijf ministers van staat in het tweede kabinet Mauroy; uit de vastgestelde volgorde kon hun belangrijkheid precies worden afgelezen. Tot eerste minister van staat werd de minister van bin-

Het tweede kabinet Mauroy. Rechts naast de president staat de premier; de eerste minister van staat Defferre heeft zich achter de linkerschouder van de president opgesteld

nenlandse zaken en decentralisatie Gaston Defferre benoemd. De uitgesproken gematigde socialist Defferre had zijn goede bestuurstalenten ruimschoots aangetoond tijdens zijn twintigjarige burgemeesterschap in Marseille, de stad die als een van de woeligste van Frankrijk bekend staat. Verder werden benoemd de ministers van buitenlandse handel Jobert (democraat), van transport Fiterman (communist), van planzaken Michel Rocard (socialist)* en van technologie Jean-Pierre Chevènement (marxistisch socialist) tot respectievelijk tweede, derde, vierde en vijfde minister van staat.

Mitterrands toestemming aan Mauroy, vier communisten in zijn équipe op te nemen, kwam in de eerste plaats voort uit dankbaarheid voor de tijdens de verkiezingen door de communisten verleende steun. Overigens werd deze beslissing zeer genuanceerd beoordeeld. Voor velen was het een onverteerbare zaak, terwijl vele anderen het als een wijs besluit beschouwden. In werkelijkheid werden echter de door de verkiezingsuitslagen toch al zo gedepimeerde communisten vrijwel monddood gemaakt, terwijl de grootste en communistisch georiënteerde vakbond zich verplichtte zoveel mogelijk in het gareel te lopen. Aan de drie overige communisten werden ministeries van minder belang toebedeeld: Anicet Le Pors verkreeg overheidsdien-

sten en ambtelijke hervorming, Rigout beroepsopleidingen en Ralite gezondheidszorg. Deze ministers zullen nooit worden betrokken bij defensieaangelegenheden, aangezien die uitsluitend door de zeer geheime defensieraad worden behandeld.

In dit verband dient toch een vraagteken te worden geplaatst en wel bij Fitermans beheer over het ministerie van transport. Transport en militaire zaken hebben immers raakvlakken te over.

De binnenlandse politiek

De eerste besluiten die door het nieuwe regime werden afgekondigd, betroffen de sociale sector. Eerst werd het minimumloon opgetrokken en prompt daarna kwamen de bijstelling van de kinderbijslag en de verhoging van de ouderdomspensioenen aan de beurt. Deze besluiten vonden uiteraard weerklank in brede lagen van de bevolking.

De hoogste prioriteit geeft de regering Mauroy aan de bestrijding van de werkloosheid. De beugeling van de inflatie raakte daardoor op het tweede plan; al in juli legde de regering zich neer bij de voor het lopende jaar voorspelde inflatie van 14%. Het vraagstuk van de werkloosheid dacht de regering te kunnen aanpakken door middel van een werktijdverkorting, die gepaard moet gaan met opvoering van de productiviteit. Via de 39-urige en de 38-urige werkweek hoopt men te zijner tijd voor alle werknemers de 35-urige werkweek te bereiken. In verband met

* Rocard wordt in zijn partij als een sociaal-democraat beschouwd. Indertijd onderschatte hij Mitterrands invloed en deed een gooi naar de kandidatuur voor het presidentschap, een poging die op niets uitliep.

de gewenste produktiviteitsverhoging zal eventueel met schema's worden gewerkt, die desgewenst arbeid tijdens de weekeinden omvatten.

In tegenstelling tot eerdere berichten, die het teruglopen van de werkloosheid met 1% per maand aangaven, bleek in het begin van november het aantal werklozen tot het recordaantal van ruim twee miljoen te zijn gestegen; van de beroepsbevolking was derhalve 8,8% zonder werk. De socialistische minister van sociale zaken Jean Auroux slaakte de verzuchting, dat die toeneming niet aan de regering kon worden verweten. Reeds enkele dagen later werd in Parijs bekendgemaakt, dat de regering noodgedwongen de sociale lasten op korte termijn zou moeten optrekken.

Verder maakte Parijs op 19 november bekend dat de regering niet zal aarzelen een aantal sociale maatregelen per decreet door te drukken. Het regeren per decreet – dus zonder de goedkeuring van het parlement te hebben verkregen – is mogelijk door toepassing van artikel 38 van de Grondwet. De huidige noodsituatie werd veroorzaakt door het opnieuw (doch voor de eerste keer tijdens het nieuwe bewind) ontstaan van een miljardentekort bij de „sécurité nationale”. Mitterrands vroegere verklaring, dat zijn regering zich nooit aan machtsmisbruik schuldig zou maken, kwam daardoor toch enigszins op de tocht te staan.

De nationaliseringsplannen van de regering waren al in het begin van juli openbaar gemaakt. Daarbij waren onder meer betrokken het bank- en kredietwezen, de wapen-, vliegtuig- en auto-industrieën, de bouwsector, de chemische giganten, enz. Toch was dat streven niets nieuws, aangezien zelfs in 1945 al met enkele nationalisaties was begonnen. Maar ook voor het nieuwe bewind blijft het gevoeligste onderwerp de regelingen die zullen moeten worden getroffen met de ondernemingen waarin buitenlands kapitaal is geïnvesteerd. Hoewel het nodige al was verricht en geregeld, wordt algemeen aangenomen dat ook nu de soep niet direct na het opdienen zal worden verorberd. Grote haast zal zeker niet worden betracht en meestal wordt geopereerd met de fluwelen handschoenen aan, redenen waarom de regering hoopt te kunnen rekenen op de medewerking van de betrokkenen.

Aan kleine bedrijven werd verlichting van sociale lasten toegezegd, een belofte waaraan men zich angstvallig houdt.

Met harde hand werden door de minister van financiën en economische zaken Jacques Delors de vier beruchte broers Willot aangepakt. De Willots werden vroeger als oppermachtig en onaantastbaar beschouwd. Delors' actie werd door de openbare mening terecht als een daad van moed beschouwd.

Verder werd het Franse belastingstelsel sterk gewijzigd en gemoderniseerd; zo werd in september de invoering van de vermogensbelasting een feit. Van het begin van oktober af vallen alle goudtransacties onder de controle van de staat. De door de regering beoogde belastingen op de kunsthandel werden door persoonlijk ingrijpen van Mitterrand aanzienlijk verzacht.

Onder leiding van Defferre werd begonnen aan de decentralisatie van het regeringsapparaat. De macht van de ministeries zal gedeeltelijk worden overgeheveld naar regionale (door het volk te kiezen departementale en gemeente-) raden. Het eens zo machtige prefecteninstituut zal worden opgeheven. In de toekomst zal de staat de fi-

Premier Mauroy in het voorportaal van het Élysée

nanciële controle achteraf in plaats van vooraf uitoefenen. Voor Corsica zal een speciale regeling worden getroffen: een statuut, dat het eiland lokale autonomie verschaft. Het socialistische Frankrijk zal tevens in een vrijwel federale republiek veanderen.

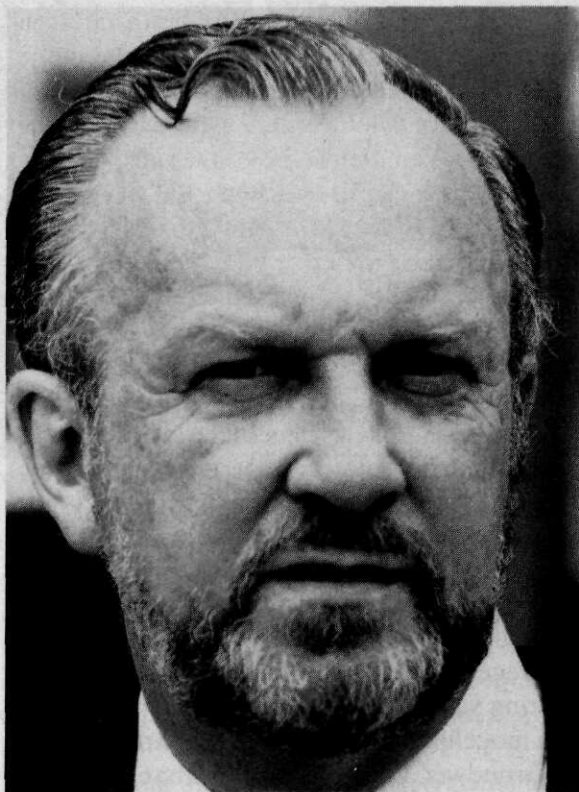
Een derde deel van de landbouwgebieden van de bij de EG aangesloten landen bevindt zich op Frans grondgebied, maar op grond van de gesloten overeenkomsten mogen de Fransen slechts een kwart van de totale produktie der EG-landen op de markt brengen. Dat wordt door Parijs nog steeds als een onrechtvaardigheid beschouwd. Mauroy en de zijnen zullen niets nalaten om in deze aangelegenheid een voor Frankrijk gunstige wijziging te verkrijgen.

De Franse defensiepolitiek blijft zonder meer ongewijzigd. De eigen „Force de frappe” zal worden aangehouden; aan de lopende vernieuwingen en uitbreidingen zal geen strobreed in de weg worden gelegd. Van *défaitisme* is in Frankrijk nauwelijks sprake; de in dit land zo sterk aanwezige nostalgie naar de militaire roem van vroeger krijgt ook nu nog het volle pond. Derhalve werd de beslissing van de minister van defensie Hernu, met ingang van 14 juli jl. bij het graf van de Onbekende Soldaat een permanente erewacht te plaatsen, met algemene instemming begroet.

De buitenlandse politiek

Vóór de zege van Mitterrand hadden Washington en Moskou laten doorschemeren aan een herverkiezing van Giscard d'Estaing de voorkeur te geven; na de presidentswisseling stelden zowel Brezjnev als Reagan zich argwanend op. Maar Mitterrand liet er geen gras over groeien en gaf nu ook als president van zijn gezindheid blijk; zijn inzichten waren ongewijzigd want hij beklemtoonde zijn anti-neutralisme en stak niet onder stoelen of banken dat hij een veel positievere opstelling ten aanzien van de NAVO heeft dan zijn voorgangers. Verder gaf Mitterrand blijk van zijn voornemen te willen optreden als bemiddelaar tussen de twee supermogendheden: een positieve gedachte, die door de president nog diverse keren werd herhaald.

Het wereldkundig maken van de opname van vier communisten in het kabinet Mauroy ver-

Charles Hernu, minister van defensie

leidde Washington tot een onbesuisde reactie. Parijs toonde grote irritatie en zowel Mitterrand als Mauroy en de minister van buitenlandse zaken Claude Cheysson wezen de Amerikaanse kritiek hooghartig van de hand. Maar spoedig toonden de Fransen hun sportiviteit en nadat de Amerikanen enkele stappen terug hadden gedaan, werd het incident met de mantel der liefde bedekt.

Vooraf voor Europa was van belang hoe in de nieuwe situatie de Duits-Franse betrekkingen zich zouden ontwikkelen. Nadat Cheysson het ijs al had gebroken, bracht Mitterrand met groot gevolg nog voor medio juli een bezoek aan Bonn. Het werd een compleet succes. Zelden werd tijdens een Frans-Duits contact op hoog niveau zoveel afgelachen. En waar gelachen wordt, daar moet de sfeer wel ontspannen zijn. Alleen in een dergelijke situatie kunnen de problemen serieus worden doorgenomen en aangepakt. Het tweedaagse bezoek van Helmut Schmidt aan Mitterrand, dat begin oktober plaatsvond, accentueerde wederom de goede wil van beide regeringen elkaar zoveel mogelijk in de kaart te spelen.

Maar ondanks alles was toch aan de periode, dat de dienst in Europa uitsluitend door Bonn en Parijs werd uitgemaakt, een einde gekomen.

Opnieuw in tegenstelling tot de ideeën van zijn voorgangers bleek Mitterrand bereid de zo koele betrekkingen met het Verenigd Koninkrijk te verbeteren. Ondanks de grote verschillen in hun politieke visie konden de Britse premier Margaret Thatcher en de Franse president het goed met elkaar vinden. Na lange jaren waren begin september de Brits-Franse betrekkingen eindelijk weer op het vriendschappelijke vlak beland. Tijdens een van zijn vele reizen bezocht Cheysson in het laatst van augustus ook de Jordaanse hoofdstad Amman. Daar verklaarde hij dat, ondanks hun onvolledigheid, de akkoorden van Camp David toch een goede aanzet tot de vrede in het Nabije Oosten waren geweest.

Vrijwel tegelijkertijd maakten Frankrijk en Mexico bekend dat zij de linkse oppositie in El Salvador officieel als een representatieve politieke macht erkenden. Dat gebaar werd hen door Washington niet in dank afgenomen.

Tijdens zijn befaamde persconferentie van eind september verklaarde Mitterrand dat de akkoorden van Camp David nieuwe impulsen behoeften; bij een verder falen zou naarstig naar andere wegen moeten worden gezocht, en daarbij werd tevens vermeld dat de voorstellen van Saoedi-Arabië — de acht punten van Fahd — stellig positieve elementen bevatten.

Op 13 oktober deden Frankrijk en Nigeria de Verenigde Staten een waarschuwing toekomen waarbij zij een eventueel gewapend optreden in samenwerking met Egypte en Soedan tegen Libië a priori veroordeelden.

Nog voor het einde van oktober bleek dat Parijs was begonnen de wettige regering van Tsjaad van wapens te voorzien. Deze Franse interventie nieuwe stijl — dus zonder werkelijk ingrijpen van Franse troepen — was de voornaamste oorzaak dat Khadafi in Tripoli besloot de ongeveer 10.000 man sterke Libische bezettingstroepen uit het buurland Tsjaad terug te trekken. Al in het begin van november ontruimden de Libische troepen de Tsjaadse hoofdstad Ndjamena.

Zowel de activiteiten van Mitterrand persoonlijk als die van de alerte minister Cheysson hadden tot gevolg dat de betrokkenheid van Parijs bij de

gebeurtenissen in Afrika en Azië permanent gehandhaafd bleef. De voorlopige Franse toezegging met militaire eenheden te willen deelnemen aan de voor de Sinai bestemde internationale vredesmacht, valt vrijwel overal in goede aarde, maar nu dringt zich prompt een, vooralsnog onbeantwoordbare, kardinale vraag op: zullen de in een geïsoleerde politieke positie verkerende Israëli's in april 1982 het laatste door hen bezette gedeelte van de Sinai alsnog willen ontruimen?

In talrijke hoofdsteden wordt de realistische Franse buitenlandse politiek goed beoordeeld. Moskou blijft nog enigszins sceptisch, terwijl Madrid moeilijk kan verkroppen dat Frankrijk weigert de Baskische rebellen uit te leveren. Het meest ontevreden zijn de Israëli's, die het de hun welgezinde Mitterrand hoogst kwalijk nemen dat zijn eerste bezoek aan het Nabije Oosten niet hen gold, maar Riad.

Aan de Quai d'Orsay, de vestiging van het ministerie van buitenlandse zaken welks naam is veranderd in ministerie van buitenlandse betrekkingen, deelt nu de links georiënteerde Francis Gutman als secretaris-generaal de lakens uit. Zijn benoeming bracht onder de Franse diplomatieke vertegenwoordigers nogal wat opschudding teweeg. Medio oktober werd de vervanging van onder meer enkele tientallen ambassadeurs bekendgemaakt; vooral de beroepsdiplomaten moesten het ontgelden. Gutmans harde hand werd niet alleen bekritiseerd maar ook bewonderd. Vooral de benoeming van de voormalige president-directeur van het Renaultconcern Bernard Vernier-Palliez tot ambassadeur in Washington verwierf veler instemming. De reeds lang genationaliseerde Renault-fabrieken waren onder zijn leiding uitgegroeid tot een goed lopend en bovendien lucratief staatsbedrijf. Vernier-Palliez' voornaamste taak in Washington zal bestaan uit het op hoog niveau verstrekken van economische voorlichting. Beter dan wie ook is hij geschikt, de Amerikanen ervan te overtuigen dat zijn land in staat is naar de Verenigde Staten goede en tevens goedkope auto's te exporteren, die bovendien in kwaliteit zeker gelijkwaardig zijn aan de produkten van de Japanse markt.

▷

Het voortbestaan van de Vijfde Republiek

Zoals zich nu — bij het schrijven van dit artikel, in het laatst van november 1981 — laat aanzien, staat de Grondwet van de Vijfde Republiek slechts één wijziging te wachten, en wel een die de ambtstermijn van de president betreft. Voorlopig wordt aan twee mogelijkheden gedacht: indien de periode van zeven jaar blijft gehandhaafd, wordt de mogelijkheid van een volgende ambtsperiode definitief uitgesloten; het alterna-

tief luidt dat de presidentiële ambtsperiode tot vijf jaar wordt teruggebracht maar dat daarna nog een tweede en laatste ambtstermijn kan volgen.

Wanneer ons tijdsbestek minder rumoerig zou zijn, zou met enige zekerheid kunnen worden voorspeld dat de Franse Vijfde Republiek nog een heel lang leven zal zijn beschoren.

De foto's bij dit artikel zijn beschikbaar gesteld door de pers- en informatiedienst van de Franse ambassade te Den Haag.

Huldeblijk 150 jaar KMA

Van het Comité Huldeblijk oud-cadetten 150-jarig bestaan Koninklijke Militaire Academie ontvingen wij het verzoek de onderstaande *Eindverantwoording* te publiceren.

In 1978 bestond de Koninklijke Militaire Academie te Breda 150 jaar. Door de zorg van een comité huldeblijk oud-cadetten werden gelden ingezameld voor een passend cadeau dat bij die gelegenheid de jarige academie kon worden aangeboden.

Het werd een timpaan afkomstig van het oude kasteel, in brokstukken onder de grond aangetroffen. Na vakkundige restauratie werd deze timpaan onder de colonnade op de binnenplaats van het kasteel aangebracht. In deze kolommen mochten wij de lezers enkele malen over dit huldeblijk informeren.

Na afrekening van de restauratie van de timpaan

bleek een bedrag over te zijn van rond f 37.500. In overleg met de Gouverneur van de KMA is voor dat geld de zilververzameling van de academie aan een grondig onderhoud onderworpen en waar nodig hersteld. De verzameling is thans weer voor gebruik — uiteraard bij bijzondere gelegenheden — gereed en ondergebracht in een fraaie zilverkast die een plaats kreeg in de Nassauzaal. Herstel en kast kostten f 31.000.

Voor het daarna nog resterende bedrag van f 6500 vond men eveneens een bestemming die de oud-cadetten zeker zal aanspreken: een lijst voor het nieuwe schilderij van Hare Majesteit Koningin Beatrix, dat ook een plaats heeft in de Nassauzaal.

Op de zilverkast en de lijst zijn plaatjes aangebracht waarop staat aangegeven dat zij een geschenk zijn van de oud-cadetten ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van hun academie.

De bezetting van Bandjermasin in februari 1942

J. J. Nortier

kolonel der infanterie b.d.

... de strijd tussen personen onderling was feller dan het gevecht tegen de vijand ...

Bandjermasin, de belangrijkste plaats op Nederlands-Borneo, was tevens het bestuurs- en handelscentrum van Oost- en Zuidoost-Borneo. De stad is omgeven door moerassen en ligt op het driehoekige eiland Tatak, dat wordt gevormd door de rivieren de Kween (ook wel Koejin of Kwien genoemd) in het noorden, de Martapoera in het zuiden en de brede Barito in het westen. Een waterrijk gebied; zelfs de stad wordt door kanalen in een aantal eilanden verdeeld. Bandjermasin bevindt zich in feite op een modderplaat van de Baritodelta. Niet voor niets is de naam afgeleid van „banjoe asin”, wat brak of zout water betekent. De meeste huizen waren op palen gebouwd. Volgens gegevens van 1930 telde de plaats rond 66.000 inwoners, waarvan ongeveer 950 Europeanen, 5014 Chinezen en 1915 andere Vreemde Oosterlingen.

Bandjermasin in de jaren '30; gezicht op de Martapoerarivier

Bandjermasin was de zetel van de gouverneur van Nederlands-Borneo, tevens resident van de Zuider- en Ooster-Afdeling. Ten tijde van de Japanse inval werd deze functie vervuld door dr. B. J. Haga. Ook de territoriaal commandant Zuider- en Ooster-Afdeling, luitenant-kolonel H. T. Halkema, was hier gevestigd.

Op ongeveer 25 km ten zuidoosten van de stad lag het vliegveld Oelin. Die basis was voornamelijk bedoeld als tussenlandingsterrein op de route naar het noorden. Een tweede veld lag bij Kotawaringin op circa 350 km ten westen van Bandjermasin. Kotawaringin lag zo geïsoleerd dat begin januari 1942 levensmiddelen van Java moesten worden ingevlogen. Tijdens de oorlog diende het vliegveld als landingsmogelijkheid voor Lodestar-transportvliegtuigen op de vlucht van Java naar Samarinda II, het belangrijke vliegveld ten westen van Samarinda. Op omstreeks 180 km ten noorden van Bandjermasin

bevond zich de kleine strip Dajoe die alleen werd gebruikt door karteringsvliegtuigen van de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM).

Van de stad liep een verharde weg langs de Martapoerarivier naar Martapoera en een tweede weg naar Oelin. Beide wegen sloten aan op een in algemene zin noord-zuid lopende wegverbinding.

Bandjermasin was een typisch voorbeeld van de doorsnee-stad in de Buitengewesten, een kleine besloten Europese gemeenschap te midden van een andere wereld. C. van Heekeren beschrijft in zijn boek *Helden, hazen en honden, Zuid-Borneo 1942* (Bert Bakker/Daamen, Den Haag (1969)) het leven daar als volgt:

„In de voor Europeanen zo afmattende warmte en in een maatschappij, waar soms mensen een vooraanstaande positie innamen, waarvoor ze in hun eigen land niet in aanmerking zouden zijn gekomen, ontstonden grote conflicten door snelle geprikkeldheid en door een overdreven gevoel voor de eigen sociale positie. Dat neemt niet weg dat er hard gewerkt werd en door velen met grote toewijding en idealisme.”

In een dergelijke gemeenschap kunnen vooraanstaande personen elkaar niet ontlopen. Overal, zowel in als buiten de werksfeer, komt men elkaar tegen. Zelfs aanvankelijk kleine tegenstellingen groeien uit tot monsterachtige conflicten. De geschiedenis van Bandjermasin in oorlogstijd werd in het bijzonder bepaald door de grote controverse tussen de gouverneur en de territoriaal commandant. Dr. B. J. Haga, in mei 1943 met een aantal anderen door de Japanners geëxecuteerd, komt naar voren als een krachtige persoonlijkheid met grote kennis van zaken, een nauwgezet uitvoerder van de voorschriften, zelfbewust en niet vrij van ijdelheid.

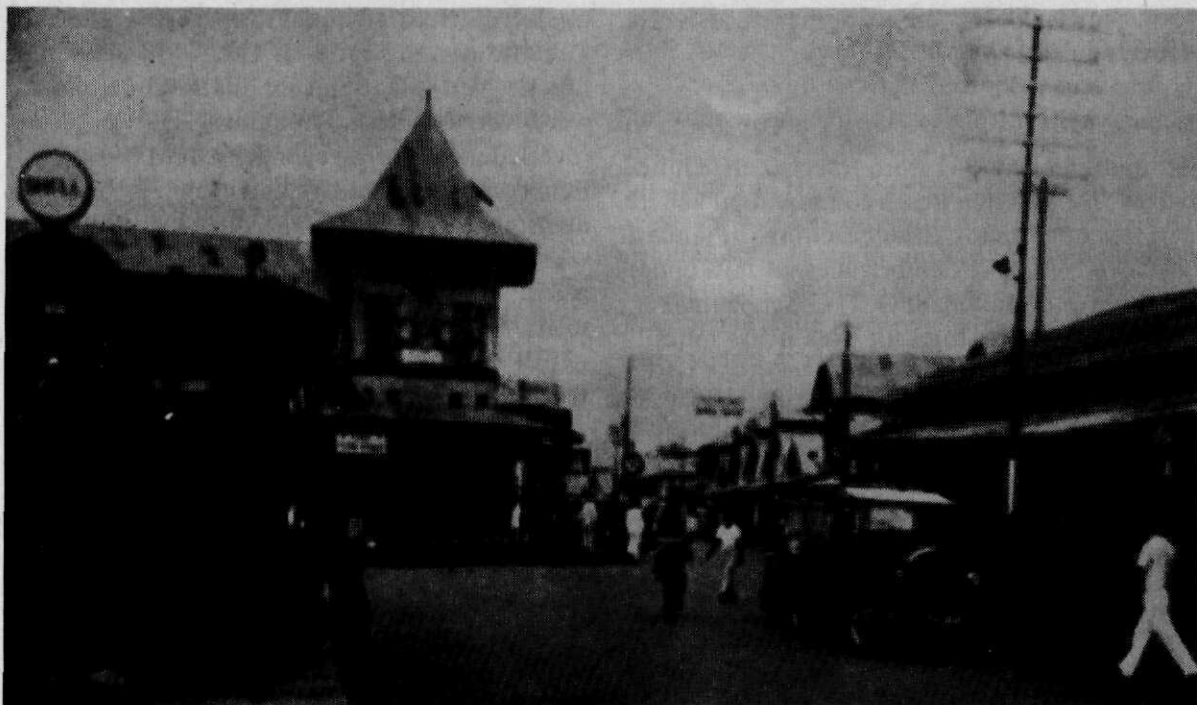
Naast deze figuur stond sinds maart 1941 luitenant-kolonel H. T. Halkema, de territoriaal commandant, een officier die kon bogen op een goede staat van dienst. Bij het aanvaarden van zijn commando was hij 50 jaar oud, een leeftijd waarop men in het vooroorlogse Indië als een oude man werd beschouwd; onder normale omstandigheden zou hij op 31 januari 1942 pensioengerechtigd zijn. Hij had een zwakke gezondheid, leed aan reuma, was niet in staat grote spanningen te verwerken en kon zich slechts met moeite staande houden tegenover de gouverneur.

Al sinds de pacificatieperiode bestond er een tegenstelling tussen het Binnenlands Bestuur (BB) en het KNIL. Als gevolg van de politiek-politionele taak van het leger was men elkaar min of meer als concurrenten gaan zien. Het KNIL heeft altijd moeilijk kunnen verkroppen dat men in de politiek-politionele taak pas mocht optreden wanneer een BB-ambtenaar dat nodig oordeelde. Het leger was van mening dat daardoor veel te laat zou worden ingegrepen want dat de situatie inmiddels al zo ernstig zou zijn geworden dat met grote kracht diende te worden opgetreden. Die beroepsmatige controverse, versterkt door persoonlijke tegenstellingen, kwam te Bandjermasin overduidelijk aan het licht. Had in vreedstijd een ieder nog zijn eigen specifieke werkterrein gehad, na het afkondigen van de Staat van Oorlog en Beleg veranderde dat: de „koning van Borneo” werd toen in vele opzichten tweede man van de territoriaal commandant. De conflictstof lag voor het oprapen.

Opdracht en sterkte van het garnizoen

Luitenant-kolonel Halkema was weliswaar territoriaal commandant van de Zuider- en Ooster-Afdeling, maar een aantal garnizoenen van die residentie viel niet onder zijn bevelen. Ons bepalende tot de belangrijkste (en met weglating van kleine) posten had hij geen verantwoordelijkheid voor Samarinda II, Tarakan, Samarinda (aan zijn bevel onttrokken in december 1941) en Balikpapan. De oorlogstaak omvatte hoofdzakelijk de verdediging van de vliegvelden Oelin en Kotawaringin. Aangezien de sterkte bij lange na niet voldoende was voor de verdediging of beveiliging van een gebied dat enkele malen groter dan Nederland was, werd de bezetting van Kotawaringin in januari 1942 versterkt met tien brigades (eenheden van circa 17 man) uit Java.

Zoals gebruikelijk was voor de troepen in de Buitengewesten, moest worden overgegaan tot de guerrilla wanneer de hoofdopdracht niet langer uitvoerbaar was. De guerrillaopdracht werd overal gegeven zonder enige zin voor realiteit: men meende dat de guerrilla zo ongeveer hetzelfde was als het optreden van de vroegere verzetslieden tegen het Nederlandse gezag; voor de bijzondere eisen van deze strijdwijze had men

Stadsgezicht van Bandjermasin in de jaren '30

totaal geen oog. Luitenant-kolonel Halkema schreef daarover in zijn *Memorie* van 8 oktober 1946 (SK 7/38, Sectie Militaire Geschiedenis KL):

„Voorts bestond het plan, hetwelk zich eerst in oorlogstijd ontwikkeld had, om nadat Zuid-Borneo door de vijand zou zijn bezet, vanuit het binnenland (hierbij zou van de Soengei Barito worden gebruik gemaakt) een guerrillaoorlog tegen de bezetter in te zetten. Het territoriaal commando zou daarbij te Moearatewe worden gevestigd. Bij vernieling van het PTT station te Bandjermasin zou het PTT station op een vaartuig worden gemonteerd. Voor de gebeurlijke verplaatsing van de territoriale staf waren twee vaartuigen bestemd waarvan een hospitaalschip, beide voorzien van een radiozend- en ontvangapparaat.”

Bij de aanvang van de guerrillafase vertrok de gouverneur met zijn staf eveneens naar Moearatewe. De overige bestuursambtenaren bleven achter, in de hoop na een bezetting hun werk te kunnen voortzetten. Zowel de Nederlandse regering in Londen als die in Nederlands-Indië dachten dat het bestuur onder de Japanners zou blijven functioneren. De door de gouverneur-generaal jhr. mr. A. W. L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer gegeven opdracht op de posten te blijven, heeft vooral op Borneo een groot aantal levens geëist.

Alles bijeen beschikte de territoriaal commandant voor de uitvoering van zijn opdracht over

900 à 950 man, bestaande uit alle mogelijke categorieën: beroepsmilitairen, kortverbanders, landstorm- en dienstplichtigen, stads- en landwachten, gemilitariseerde veldpolitie. Hun bewapening was slecht, de hoeveelheid automatische wapens bedroevend klein, de verbindingen waren gebrekkig. Stads- en landwachten had men merendeels pas laat in 1941 opgericht. Verstrekking van kleding en uitrusting vond voor de posten buiten Bandjermasin eerst eind januari 1942 plaats. Eerste luitenant der militaire administratie H. G. J. de Leeuw vermeldde (SK 7/38):

„Sedert mei 1941 had Bandjermasin zijn stadswacht ter sterkte van een compagnie. Zowel commandovoering als training vormden één lange lijdensgeschiedenis. Landwachten waren opgericht te Kandangan, Barabai, Amoentai en Tandjoeng, maar deze waren praktisch ongeïsoerd, hadden weinig of niet geschoten (...) De milite was bewapend met de M 95, de stadswacht had een allegaartje van jachtgeweren.”

Met de plaatsen in de Hoeloe Soengei — de streek ten noorden van Bandjermasin — bestond een onbetrouwbare civiele telefoonverbinding. Radioverbinding was mogelijk met Dajoe, Tandjoeng, de kustwachten en Kotawaringin. Het vliegveld Oelin bezat een geïmproviseerde verplaatsbare radio.

Begin januari 1942 waren de troepen als volgt verdeeld.

Kotawaringin

Medio december 1941 werd reserve eerste luitenant W. J. J. van den Bosch commandant van de toen zeventien man sterke bezetting. In januari 1942 arriveerden de tien brigades uit Java onder bevel van onderluitenant G. T. C. Schoemaker. De luchtafweer bestond uit twee lichte mitrailleurs Lewis.

Dajoe

Een brigade en ongeveer 25 man gemilitariseerde veldpolitie onder bevel van reserve eerste luitenant W. M. J. van der Poel. Geen enkel automatisch wapen.

Tanahgrogot

Ongeveer zestig man onder bevel van eerste luitenant W. Michielsen. Hun opdracht luidde een vijandelijke opmars naar de Hoeloe Soengei te vertragen ingeval Tanahgrogot niet te houden was.

Amoentai en Barabai

In elke plaats drie brigades landwacht met merendeels jachtgeweren.

Kandangan

Drie brigades landwacht en 25 dienstplichtigen onder bevel van reserve eerste luitenant artillerie mr. D. E. P. Scholte.

Oelin

Een circa honderdvijftig man sterke compagnie van beroepsmilitairen en dienstplichtigen onder bevel van kapitein F. Bolderhey. Bij de compagnie waren ingedeeld de eerste luitenants W. K. Remmert en J. W. van Lingen. Oelin beschikte over twee mitrailleurs kaliber 7,7 mm en enkele dubbelmitrailleurs Lewis plus een paar pistoolmitrailleurs. Het aantal karabijnmitrailleurs was ver beneden de organieke sterkte.

Bandjermasin

Territoriale staf met onder andere kapitein W.

C. A. van Beek (adjutant) en eerste luitenant militaire administratie H. G. J. de Leeuw. De functie van plaatselijk militair commandant werd vervuld door kapitein J. H. van Epen (overleden in krijgsgevangenschap).

Een compagnie stadswachten en zes brigades dienstplichtigen waarvan twee brigades over vier kustwachten waren verdeeld. De stadswacht bezat twee overvalwagens (pantserauto's).

Bandjermasin voor de vijand verscheen

In heel Nederlands-Indië, iets wat zeker ook voor Nederland gold (geldt?), had men weinig notie van de moderne oorlog. Dat was een aan gelegenheid van de gewapende en geüniformeerde macht. De rest van de bevolking, zowel Nederlanders als Indonesiërs, stond langs de zijlijn. De Indonesische bevolking voelde zich totaal niet bij de oorlog betrokken. Het Nederlandse deel applaudiseerde of jammerde al naar gelang het verloop van de strijd. Op 8 december 1941 te 07.00 Javatijd, maakte de gouverneur-generaal over de radio de oorlogsverklaring van de Nederlandse regering bekend. De proclamatie eindigde met de woorden: „De Nederlandse regering aanvaardt de uitdaging en neemt tegen het Japanse Keizerrijk de wapenen op.” Zelfs tegen de achtergrond van die tijd doen deze woorden sterk denken aan een riddertoernooi met toeschouwers.

Na het uitbreken van de oorlog werd Bandjermasin een dode stad. De meeste Europese vrouwen en kinderen vertrokken naar het „onneembare bastion” Java. De Chinezen verdwenen, de meeste winkels gingen dicht.

Gouverneur Haga stelde een soort burgerdienstplicht voor de achtergebleven vrouwen in. Volgens van Heekeren, in *Helden, hazen en honden*, volgde een fel protest. Men wees de gouverneur op

... het krankzinnige van de toestand, waarbij alles zou wegtrekken (de guerrilla, JN) en waar, bij de komst van de Japanners, dat aantal vrouwen aan die „heren” op een presenteerblaadje zou worden aangeboden, aangezien hij – de gouverneur – hun zelfs de mogelijkheid ontnam maatregelen te treffen om een goed heenkomen te zoeken. Maar de gouverneur vond dat er mensen moesten zijn om de gewonden te verplegen.”

Na 8 december kreeg commissaris van politie C. H. Groen, hevige conflicten met de gouverneur. Op 19 december 1941 werd hij daarom uit zijn functie ontheven waarna hij hoofd van de lucht-beschermingsdienst werd.

Luitenant-kolonel Halkema vestigde zijn commandopost in Grand Hotel Bandjermasin. Men kan zich wel een betere locatie denken dan deze plaats waar iedereen in en uit liep. Majoor A. Doup, een sinds april 1940 gepensioneerde officier die werkzaam was bij de rubberrestrictielingen van de topografische dienst, bezocht Halkema tijdens de Kerstdagen. Hij vond (SK 7/36) dat de territoriaal commandant

... „zeer nerveus was geworden; hij klaagde over reumatiek, was op vegetarisch dieet gesteld en nam aan tafel na elke maaltijd medicijnen. Bij mijn afscheid kreeg ik de indruk dat hij somber gestemd was.”

Geen man dus voor het voeren van een oorlog met weinig kans op succes, en zeker geen persoon voor de moeilijke guerrillastrijd.

Op 1 februari 1942 kreeg Halkema bericht uit Tanahgrogot dat de vijand met een sterkte van circa duizend man in de Adangbaai was geland. De bezetting daar week in westelijke richting uit. De territoriaal commandant vroeg toestemming met de vernielingen in het noorden van de Hoeloe Soengei te beginnen. Nadat op 4 februari de vijand bij Moeara Oeja was gesignaleerd, besloot hij tot het uitvoeren van de vernielingen bij Tandjoeng, Amoentai en Barabai. Hevige onenigheid met de gouverneur volgde. In Indië waren de strategische vernielingsplannen opgesteld door de Staats Mobilisatie Raad, een civiele instantie. De gouverneur van Borneo was uiteraard sterk bij het opmaken van de plannen betrokken geweest. Eerst na mobilisatie werd het vernielingspersoneel, voor het grootste deel bestaande uit burgertechnici, gemilitariseerd en deze mensen kwamen onder bevel van de militaire commandanten. Dikwijls waren op minder zinvolle wijze objecten aangewezen voor vernieling. De uitgevoerde vernielingen hebben het Japanse offensief geen enkele vertraging bezorgd. Behalve voor de strategische vernielingen was de militaire commandant natuurlijk eveneens verantwoordelijk voor de aanvullende tactische vernielingen in het kader van zijn operatieplannen. Enerzijds ontbraken hem daarvoor

gewoonlijk de nodige springmiddelen en anderzijds werden de vernielingen dikwijls gesteld zonder daarvan tactisch gebruik te maken door het voeren van een verdediging of vertraging ter plaatse.

Gouverneur Haga meende dat de vernielingen te vroeg werden uitgevoerd. Hij vond dat het economische leven in de Hoeloe Soengei daardoor volkomen werd ontwricht en dat de bevolking niets van de maatregelen begreep nu er nog geen vijand te zien was. Door het optreden van de territoriaal commandant achtte hij het vertrouwen van de bevolking in de Nederlandse regering ernstig aangetast.

De legercommandant, luitenant-generaal H. ter Poorten, verduidelijkte dan ook achteraf, in een persoonlijke brief van 9 november 1949 aan Halkema (SK 7/29):

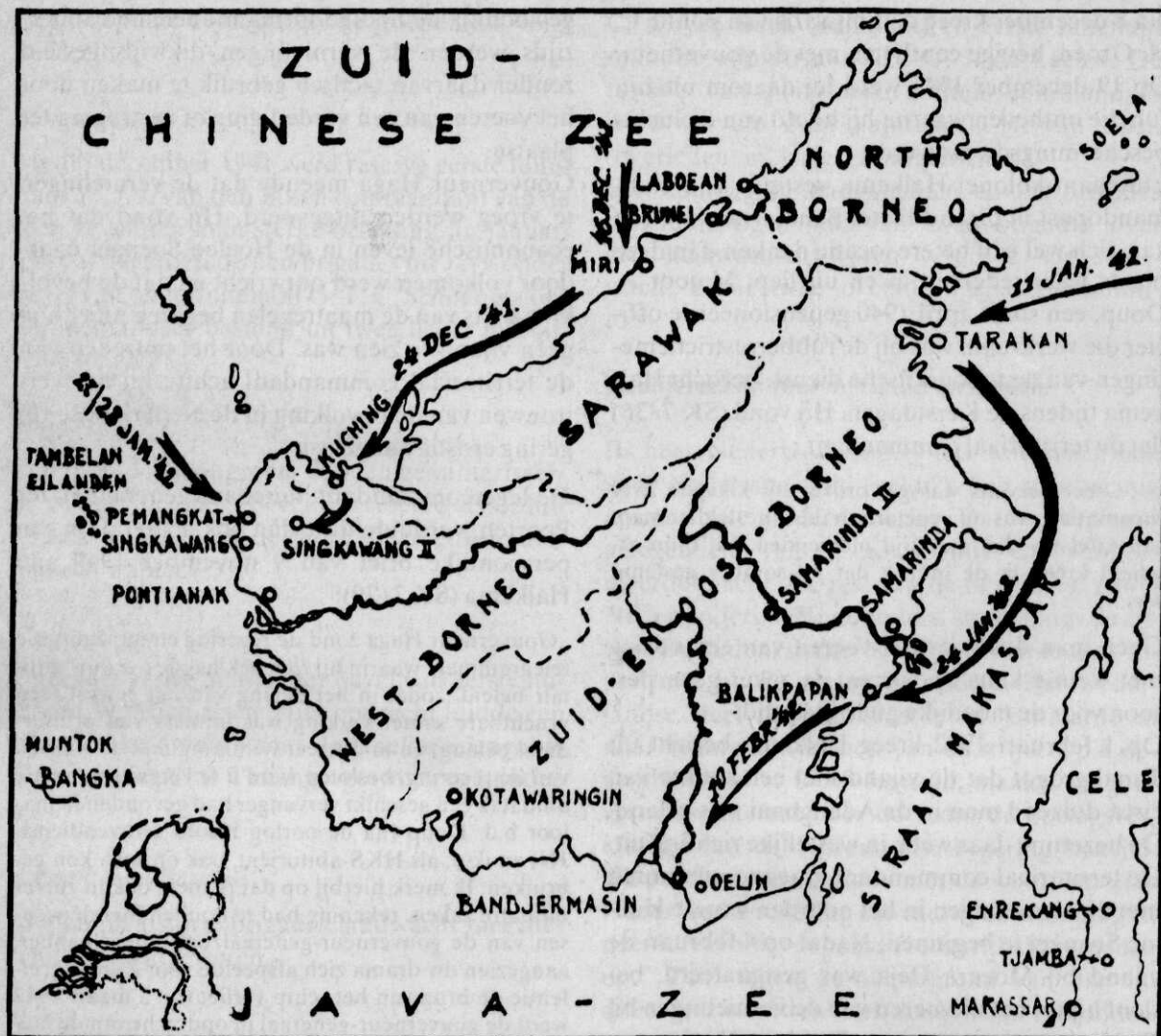
„Gouverneur Haga zond de regering en mij een serie telegrammen, waarin hij zich beklagde over uw militair beleid, zodat in het belang van het gewest (een vruchtbare samenwerking was immers van primordiaal belang) en in overeenstemming met de wensen van de regering, besloten werd u te vervangen, mede omdat ik een geschikt vervanger had gevonden in majoor b.d. Doup (na de oorlog Hoofd Gravendienst, JN) en ik u, als HKS-abituriënt, ook op Java kon gebruiken. Ik merk hierbij op dat ik toen, ook in zuiver militaire zaken, rekening had te houden met de wensen van de gouverneur-generaal/oppperbevelhebber, aangezien uw drama zich afspeelde voor Zijne Excellentie de brug van het schip verliet (op 3 maart 1942 werd de gouverneur-generaal in opdracht van de Nederlandse regering ontheven van het opperbevelheberschap over de strijdkrachten, JN). Ik zond u dus telegrafisch opdracht u naar Java te begeven en wel met hetzelfde vliegtuig dat uw opvolger te Bandjermasin zou afzetten.”

Voor luitenant-kolonel Halkema op Java aankwam zou er echter nog heel wat gebeuren.

Het Japanse operatieplan

Het *Operation Record Bandjermasin Invasion* (Japanse bron, SK 7/39) gaf omtrent het operatieplan het volgende aan.

„Immediately after the capture of Balikpapan on 26 January the 56th Mixed Infantry Group (Sakaguchi Detachment) was ordered to complete the occupation of Dutch Borneo by invading Bandjermasin, its capital. During the Balikpapan operation and after the occupation of the city, every effort was made to gather

Overzichtskaart van Borneo (thans Kalimantan) met Japanse aanvallen; het enorme Nederlandse gebied werd verdedigd door totaal circa 4700 man! (linksonder Nederland op gelijke schaal)

information concerning the Balikpapan area from Japanese residents, natives and prisoners of war (een bewijs dat de Japanners niet alles wisten en niet elke Japanse kapper een vermomd kolonel van het Keizerlijke Leger was, JN). Reconnaissance of that area was made by the naval air unit. It was necessary to capture Bandjermasin as quickly as possible in order to secure its airfield for fighterplanes scheduled to participate in the Java Operation. It was also necessary to establish peace in Southern Borneo. Heavy transport losses had been incurred during the Balikpapan operation and it was felt that even heavier losses would be suffered if Bandjermasin was attacked from the sea as it was close to the Dutch operational bases in Java and enemy bombers were active in the area. This (together with the fact that the navy, being engaged with the in-

vasion of Ambon (landing op 31 januari. JN) and Makassar (landing 9 februari. JN), was unable to provide sufficient escort) made it advisable to attack as much as possible overland. Other deciding factors in the decision to attack overland were: the river south near Bandjermasin is shallow making it impossible to take transports up the river (de stad was alleen bij vloed voor grotere schepen bereikbaar, JN) and the Japanese forces had gained selfconfidence in land combat during the Tarakan and Balikpapan operations (dit werpt een ander licht op een tweede mythe, namelijk dat de Japanners doorgewinterde gevechtssoldaten met veel ervaring waren, JN). It was decided that Group Headquarters would not participate directly in the Bandjermasin operations but instead would remain in Balikpapan and assume operational command of the mopping up operations in the Sanga Sanga area (Samarinda, JN) and prepare for the invasion of Java. Transports that had been used in the Balikpapan operations were to be sent to Palau Island to refuel and prepare for the Java Operation after they had

transported the main force (to be called the Land Drive Unit) from Balikpapan to Tanahgrogot. After landing at Tanahgrogot, the Land Drive Unit was to proceed overland while elements (to be called the Sea Drive Unit) were to conduct an amphibious operation by landing craft, landing at point approximately 80 kilometres south east of Bandjermasin. The forces were to coordinate surprise attacks on Bandjermasin and capture the town. In order to keep the plan secret, sea transportation was to be carried out only at night. The attacking force, after achieving its primary objective, was to gradually turn over guard duties and administrative details to the naval units and proceed with the preparations for the invasion of Java."

Volgens dezelfde bron bestond de Land Drive Unit uit:

- Colonel Kyohei Yamamoto, commander.
- 146th Infantry Regiment less 1st and 2nd Battalion.
- One artillery battery.
- One engineer company less a platoon.
- Medical Unit.
- One transport company.

De Sea Drive Unit was als volgt samengesteld:

- Captain Yoshibumi Okamoto, commander.
- One infantry company.
- One engineer platoon.
- One independent engineer platoon.
- One radio squad.

De Land Drive Unit kreeg opdracht in de avond van 30 januari 1942 Balikpapan te verlaten en voor het aanbreken van de dag op 31 januari bij Tanahgrogot te landen. In algemene zin moest vervolgens ten westen van het Meratoesgebergte worden aangevallen door de vlakte waarin de stad ligt.

"Elements were to advance along a route south of the main force's advance to the Bandjermasin plain. The main unit was then to advance swiftly to the south, without waiting for the concentration of the entire strength, in order to prevent the retreating enemy from destroying the bridges. When attacking Bandjermasin, efforts were to be made to launch a joint attack with the Sea Drive Unit.

Nine days field rations were to be carried by each man and, as far as possible, all other provisions were to be obtained from the country."

De Sea Drive Unit diende een aantal dagen voor de Land Drive Unit uit Balikpapan te vertrekken. Deze gevechtsgroep werd vervoerd met landingsvaartuigen die hun bewegingen zo ge-

heim mogelijk moesten uitvoeren. Men verplaatste uitsluitend bij duisternis.

"Craft entering the rivers were to be carefully concealed along the riverbanks during the daylight hours and troops were to rest in the forests to be completely hidden from aerial observation. In order to enable the movement to pass safely through the strait west of Laoet Island and also to support the rations of the unit, a night attack was planned against Kotabaroe on Laoet Island. Military supplies were to be captured and intelligence gathered.

After reaching their designated landing, the troops were to obtain rations from local sources. After landing the unit was to advance as rapidly as possible to the Martapoera airfield (Oelin, JN) and capture it."

Na de verovering van Bandjermasin:

"The commander of the Land Drive Unit was to assume command of the Sea Drive Unit as early as possible (...) and every effort was to be made to mop up the enemy and to repair and secure the airfield. Immediately after the Naval Unit arrived, it was to take over guard duties as well as to assume responsibility for administrative matters and captured military supplies."

De bezetting van Bandjermasin

Na de val van Tarakan (12 januari 1942) verschenen bijna dagelijks vijandelijke vliegtuigen boven Zuidoost-Borneo. Het vliegveld Oelin en het veldje bij Dajoe werden gemित्रailleerd en

Japanse schets van de aanval op Bandjermasin

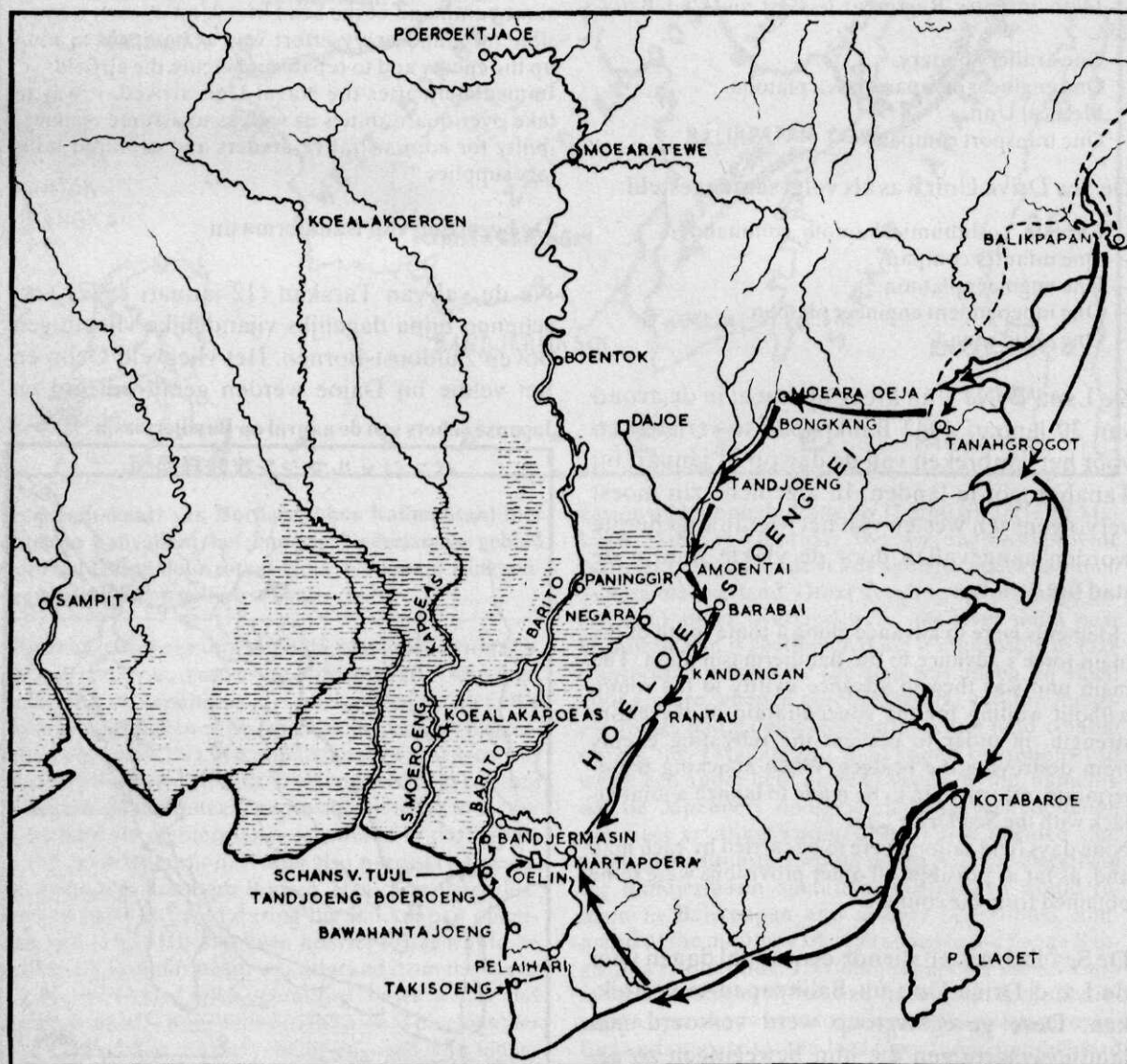

gebombardeerd. Een uit Java op de Barito gelande Catalina werd op 21 januari door een luchtaanval vernietigd. Op 27 januari (Van Heekeren noemt 28 januari, een document uit het archief kabinet gouverneur-generaal (SK 7/13) geeft 27 januari) kreeg Oelin een zware aanval waarbij zeven Glenn Martins van Vliegtuig Groep III werden vernield en twee beschadigd. De bommenwerpers waren op doorreis naar Samarinda II. De Lewismitrailleurs van Oelin konden natuurlijk niets tegen de luchtaanvallen

Schets van Bandjermasin en omgeving; de pijlen geven de opmars aan van Land Drive Unit en Sea Drive Unit, volgens Nederlandse gegevens (de Nederlandse visie op de door de Sea Drive Unit gevolgde route wijkt af van de Japanse mening terzake)

doen. Zij stonden opgesteld aan de noordzijde van de 1300 meter lange startbaan en moesten hun vuur zelfs zonder lichtspoorruit afgeven.

Na de landing van de Land Drive Unit trok eerste luitenant W. Michiels met zijn zestig man uit het vernielde Tanahgrogot terug. Evacuatie van inheemse soldatengezinnen uit Tanahgrogot was destijds verboden. Europese gezinnen mochten op eigen verantwoordelijkheid vertrekken. Michiels had daarom op ongeveer 20 km ten westen van Tanahgrogot een kamp laten inrichten en daar ook een voedselvoorraad opgeslagen. Tijdens de terugtocht ontstond paniek in het kamp. De vrouwen en kinderen trokken de militairen achterna en voegden zich bij hen.

Daarna deserteerde het grootste deel van het detachement. Bij aankomst in de omgeving van Tandjoeng stelde Michielsen de rest voor de keuze, hem te volgen of terug te gaan naar de gezinnen. Hij hield vijf man over, waarbij twee zieken. Na te hebben vernomen dat heel Nederlands-Indië had gecapituleerd, meldde de groep zich bij de Japanners in Tandjoeng.

Op 4 februari werd een aantal Japanners te Moeara Oeja waargenomen. In de loop van die dag liet Halkema de vernielingen te Tandjoeng, Amoentai en Barabai uitvoeren. De zich daar bevindende landwachtdetachementen trokken zonder gevecht terug.

Na de vernieling van het vliegveld Dajoe viel luitenant W. M. J. van der Poel op Boentok terug. Van daaruit vroeg hij per radio nadere orders van de territoriaal commandant. Hij kreeg van de staf geen respons meer. Toen de bevolking meldde dat een Japanse afdeling Boentok naderde – overigens een onjuist bericht – deserterden de inheemse militairen en de veldpolitie. Van der Poel bleef met vijf man achter. Hij kwam in Poeroektjaoe aan en meldde zich na enkele omzwervingen op 14 maart bij de Japanners te Bandjermasin.

Op 7 februari versterkte Halkema de bezetting van Kandangan met twee brigades van Oelin onder bevel van eerste luitenant W. K. Remmert. Een karabijnmitrailleur was voor het garnizoen een zo bijzonder wapen dat de territoriaal commandant in zijn Memorie (SK 7/38) afzonderlijk aangaf: „elk versterkt met een km plus bediening”. De opdracht van Remmert luidde, de vijand (een sterkte van duizend man volgens de eigen berichten) langs de weg Kandangan-Martapoera te vertragen en zich daarna weer bij de bezetting van Oelin te voegen. Een brigade dienstplichtigen kreeg opdracht bij Martapoera in stelling te komen en de terugtrekkende afdeling Remmert op te vangen.

Opvallend bij de meeste acties in Nederlands-Indië, zowel te Bandjermasin als elders, is dat vrijwel geen enkele commandant een – zij het dan ook wanhopige – poging deed met geconcentreerde krachten de vijand aan te grijpen. Men werkte, zeker in de Buitengewesten, met zeer kleine eenheden en de krachten werden versnipperd. Al te hard mag men daarover niet oordelen: het „karabijn-en-klewang leger” was

niet in staat tot offensief optreden. Waar commandanten probeerden een tegenstoot te organiseren, mislukte dat door de vele deserties.

Luitenant Remmert kwam op 7 februari te ongeveer 11.30 in Kandangan aan en nam stelling bij kampong Angkinang ten noorden van Kandangan. Na uitvoering van de vernielingen te Kandangan trokken de detachementen Remmert en Scholte terug op Martapoera. In de omgeving van deze plaats werd stelling genomen ter beveiliging van het vliegveld Oelin.

In de avond van 8 februari meldde de gezaghebber van Rantau dat het schip Bintang met gedoofde lichten in de richting van Bandjermasin was gepasseerd. Men achtte het niet uitgesloten dat zich aan boord Japanners bevonden. Halkema in zijn *Memorie* (SK 7/38):

„Na ontvangst van dit bericht werden een brigade dienstplichtigen en twee brigades van de stadswacht Bandjermasin, waarbij een mitrailleur en een km van het detachement Oelin, in drie stoombarkassen, onder commando van kapitein Van Epen in de richting van Negara gezonden met opdracht de vijand te belleten per Bintang Bandjermasin aan te vallen. Daarna moest op Oelin worden teruggetrokken.”

Na de algehele capitulatie kreeg kapitein J. H. van Epen opdracht contact met de Japanners te zoeken. Hij bereikte met luitenant Van der Poel op 14 maart Bandjermasin. Van Epen werd vervolgens door de Japanners aangewezen als gids te dienen bij het ophalen van gouverneur Haga die zich te Poeroektjaoe bevond.

Te circa 22.00 op 8 februari gaf luitenant-kolonel Halkema opdracht tot het uitvoeren van de vernielingen te Bandjermasin en Pelaihari.

In Bandoeng kreeg ondertussen de eerder genoemde majoor b.d. A. Doup op 6 februari te horen dat hij als reserve luitenant-kolonel in actieve dienst zou worden hersteld en was benoemd tot territoriaal commandant van de Zuidooster-Afdeling als opvolger van luitenant-kolonel Halkema. In een brief, van mei 1946 (SK 7/36), beschreef hij later hoe op die 6e februari een onderhoud plaatsvond met de legercommandant, luitenant-generaal H. ter Poorten.

„Generaal Ter Poorten deelde mij mede dat hij besloten had overste Halkema van zijn commando te ontheffen uit overwegingen diens gezondheidstoestand betreffende en zijn minder goede samenwerking met

het Civiel Bestuur. Zijne Excellentie had ook de indruk gekregen dat Halkema de laatste tijd inderdaad moe en nerveus was geworden, dat hij spoken bij daglicht zag (namelijk infiltrerende Japanners) en de neiging had om overhaast vernielingen van bedrijven en installaties te bewerkstelligen. Zijne Excellentie had een persoon nodig van wie rust en kalmte uit zou kunnen gaan op de burgerij en had gemeend mij voor dit commando aan te wijzen, mede in verband met een in het gewest te voeren guerrillaoorlog. Ik had twee à drie dagen de tijd om het commando van de overste Halkema over te nemen. De fitnesses van mijn opdracht zou ik straks ontvangen van de Chef Generale Staf (generaal-majoor R. Bakkers, JN). Generaal Ter Poorten drukte mij op het hart niet te vroegtijdig over te gaan tot het uitvoeren van de vernielingen."

Per vliegtuig vertrok luitenant-kolonel Doup op 8 februari van Soerabaja.

„Ik zou bij aankomst Bandjermasin direct een aanvang nemen met de overname van het commando van de luitenant-kolonel Halkema. Onderluitenant Onyx (de piloot, JN) zou, na mij op het vliegveld Oelin te hebben afgezet, doorvliegen naar Samarinda II, aldaar uit- en inladen, terugvliegen naar Oelin en luitenant-kolonel Halkema meenemen naar Bandoeng. Voor de overname van het commando had ik slechts drie uren de tijd (. . .) Om 01.00 uur (op 9 februari, JN) bereikten wij de kust van Borneo en zagen al direct een grote brand, ik meen bij de monding van de Barito. Toen het vliegtuig boven het land vloog, waren meerdere grote en kleine branden zichtbaar (. . .) Het vliegtuig cirkelde boven en om de branden terwijl de radiotelegrafist als maar pogingen in het werk stelde om radiografisch contact met de grond te verkrijgen (. . .) Zou u toch geen pogingen doen om te landen, vroeg ik de piloot. Hij antwoordde: Hoe kan ik nu landen als er geen contact met de grond is en ik niet weet wat daar gebeurt. Hij cirkelde nog enige keren rond, de radiotelegrafist gaf tenslotte zijn pogingen op en Onyx vloog in de richting Samarinda II. Ik zal u maar in Samarinda II afzetten, zei hij."

Bij de vernieling van Bandjermasin, die in de late avond van 8 februari begon, was ook het radiostation vernietigd waarmee de te Oelin landende toestellen contact moesten opnemen. Doup keerde van Samarinda II naar Java terug en kwam ter beschikking van de Inspecteur der Infanterie.

Volgens de verklaringen van eerste luitenant H. G. J. de Leeuw wilde luitenant-kolonel Halkema aanvankelijk al in de nacht van 4 op 5 februari met de territoriale staf naar Poeroektjaoe vertrekken.

„Na enige telegramwisseling vraagt overste Halkema ontheffing van zijn commando. Hij zal worden

vervangen door luitenant-kolonel Doup, die in de nacht van 8 op 9 februari per Lodestar zal arriveren." (SK 7/38)

In verband met de commandowisseling werd het vertrek van de staf uitgesteld. Op 8 februari om 22.00 begaf de territoriaal commandant zich naar Oelin om zijn opvolger op te vangen. Ondertussen had een deel van zijn staf zich ingescheept op de Irene en de Otto. Halkema in zijn *Memorie*:

„Voor het verlaten van Bandjermasin werden de volgende maatregelen getroffen:

- a. De territoriale staf kreeg opdracht zich in de schepen op de twee daarvoor gereedliggende vaartuigen, waarvan een tevens bestemd was voor hospitaalschip en op te stomen naar de Schans van Tuyl (samenvloeiing van de Martapoerarivier en Soengei Barito), alwaar nadere orders moesten worden afgewacht.
- b. De havenmeester van Bandjermasin kreeg opdracht om een stoombarkas te dirigeren naar Taki-soeng (een kustplaats ten zuiden van Bandjermasin en per auto bereikbaar via Pelaihari), alwaar dat vaartuig ter beschikking zou komen van de territoriaal commandant."

De gouverneur werd geadviseerd zo snel mogelijk te vertrekken. Hij deelde mee dat hij pas om 23.30 Bandjermasin kon verlaten. Waarschijnlijk zijn de vernielingen omstreeks deze tijd begonnen. Haga kwam in Poeroektjaoe aan.

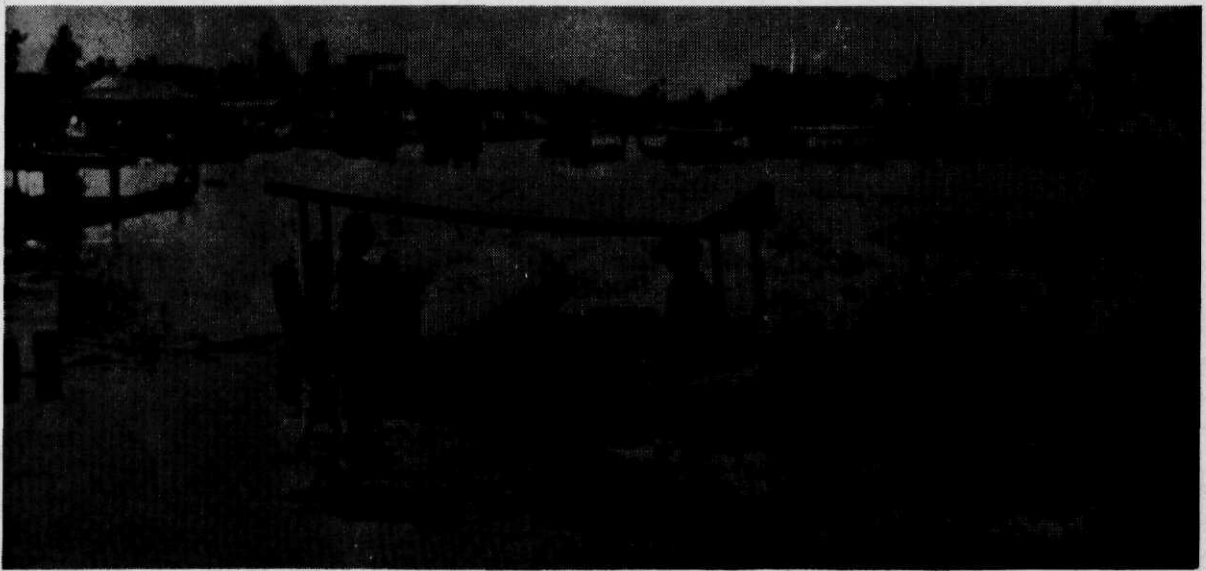
Na aankomst te Oelin hoorde Halkema motorgeronk boven het vliegveld. Het toestel vertrok zonder te landen en hij besloot naar Takisoeng te rijden. Op 9 februari kwam hij daarna bij de monding van de Barito aan.

„In de avond verscheen het ss Borsumij aan de monding van de Barito met de rest van de staf. Besloten werd om naar Kotawaringin te stomen. Te 19.00 vertrokken."

Luitenant De Leeuw vermeldde (SK 7/38):

(De staf) „ . . . was verontrust door het lange uitblijven van de territoriaal commandant en de berichten aangaande de naderende vijand. Zij had daarom de aankomst van de Borsumij-stomer aangegrepen om de hekwieler (bestemd om met de staf en de nieuwe commandant naar het guerrillagegebied te vertrekken, JN) te laten zinken met de aan boord aanwezige radioapparatuur, waarmee een laatste telegram aan Commandant Leger werd gezonden, en over te schepen (op de Borsumij)."

Aangekomen in de monding van de Kapoeas, kreeg de Borsumij een telegram van Bandoeng

met opdracht naar Kotawaringin te varen en daar nadere orders af te wachten. Na aankomst aldaar vertrok Halkema op 12 februari per vliegtuig naar Java. De infanteristen bleven onder bevel van kapitein W. C. A. van Beek achter ter versterking van de vliegveldbezetting.

Volgens de Japanse bron (SK 7/39) verliep de operatie tegen Bandjermasin als volgt.

„The Land Drive Unit left Balikpapan on the evening of 30 January and landed at Tanahgrogot without opposition before daybreak on the 31st. As there were no roads or bridges through the jungle, simple bridges had to be built to enable the unit to cross the deep ravines. The area was infected with mosquitoes and landleeches and the terrain was very steep. One by one the vehicles were left behind (men had ook 600 fietsen meegenomen; in dit geval wist men opnieuw niet „alles”, JN) until at the end of the march one of the 600 bicycles remained. Emerging from the jungle the troops encountered some enemy troops marching north. After a brief engagement these troops were repulsed, but our officers and men, due to the forced march, were worn out and pursuit was slow. As the unit progressed however the natives cooperated more freely (de bewoners van de Hoeloe Soengei stonden bekend om hun weinig pro-Nederlandse gezindheid, JN). Vehicles and provisions were supplied locally and the unit recovered its strength.

At 0900 on 10 February the Martapoera airfield (Oelin, JN) was captured by the advance forces with the engineer company. By the evening of the 10th, with the arrival of the main force and the Sea Drive Unit, Bandjermasin was completely occupied (Van Heekeren beschrijft hoe burgemeester R. Mulder en een aantal anderen bij de Coenbrug werden neergeschoten, JN). The enemy had dispersed in all directions

**Een foto van zo'n halve eeuw geleden van de Martapoera-
rivier te Bandjermasin, met op de achtergrond de
Coenbrug; bij deze brug werden op 10 februari 1942
burgemeester R. Mulder en een aantal andere Neder-
landers door de Japanners doodgeschoten, waarna de
lijken in de rivier werden geschopt**

and there was no fighting. During the operation 80 percent of the men were stricken with malaria and nine were killed or died from sickness. The distance travelled by landroutes was approximately 400 kilometres and the distance through the jungle approximately 100 kilometres.”

De Sea Drive Unit vertrok in de avond van 27 januari uit Balikpapan.

„The craft moved only at night and were concentrated at the mouths of the rivers, camouflaged with mangrove branches during the day. Radio silence was maintained at all times. One naval officer was attached to the unit as a pilot. The surprise attack on Kotabaroe (er was geen Nederlands garnizoen, JN) was successfully carried out. Very little opposition was encountered and a large quantity of military supplies and provisions was captured. The unit landed at a point approximately 80 kilometres of Bandjermasin on 8 February and advanced overland without opposition to the airfield. As the Land Drive Unit had already dispersed the enemy, there was no fighting after the Sea Drive Unit had reached the Martapoera airfield on 10 February. This movement helped the unit to gain selfconfidence in long distance sea manoeuvres.”

Het vliegveld Oelin

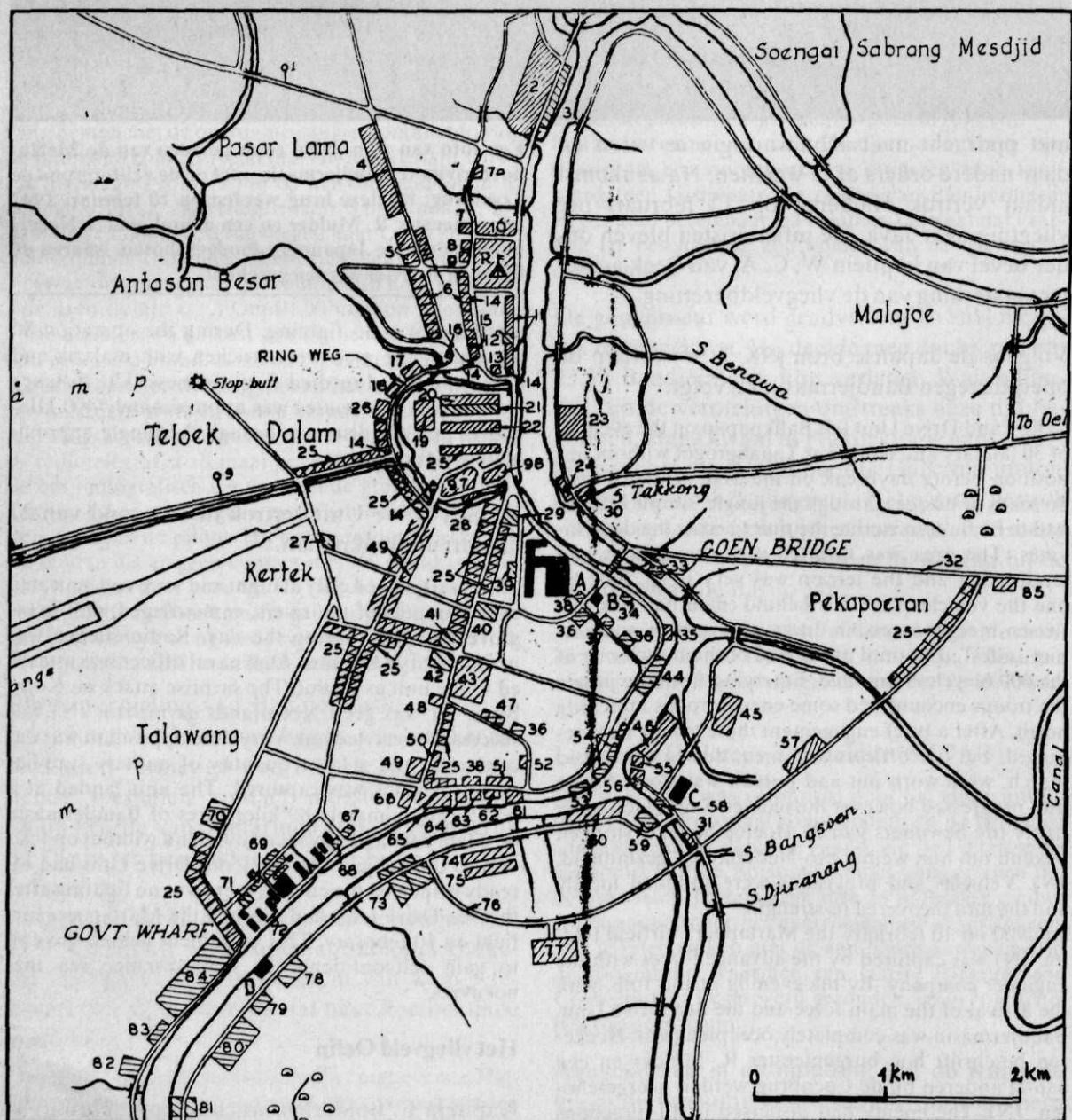
Kapitein F. Bolderhey wachtte op 9 februari af

of het toestel met de nieuwe territoriaal commandant alsnog zou verschijnen. Daarna besloot hij het veld te vernielen en te vertrekken. In de avond van 9 februari was hij met prauwen onderweg naar Koeala Kapoeas. Een guerrilla bleek onuitvoerbaar wegens de houding van de bevolking en de vele deserties. Bolderhey besloot naar Java uit te wijken. Met een scheepje van ongeveer 17 meter, beladen met 180 burgers (mannen en vrouwen) en militairen vertrok hij op 11 februari. Na zes dagen kwam hij, waarschijnlijk op 18 februari, op Madoera aan.

Het vliegveld Kotawaringin

Van Heekeren geeft in zijn eerder genoemde boek vele bijzonderheden over de dagelijkse gebeurtenissen aldaar.

Van 19 februari af kwamen de restanten van 2/15 Punjab te Kotawaringin binnen. Dit bataljon, onder bevel van luitenant-kolonel M. C. Lane (MC), was afkomstig van Miri en Kuching (Brits Noord-Borneo). Na de lange zwerftocht door de jungle was de eenheid volledig uitgeput. De Britsindische troepen werden ingeschakeld

bij de verdediging van het vliegveld. Op 24 februari kwam een schip met voorraden aan, waardoor de voedselpositie beter werd.

De bezetting van Kotawaringin heeft geen acties gevoerd en voldeed aan het bevel van 8 maart 1942. Op 9 maart te 07.45 zond de NIROM (Nederlands-Indische Radio Omroep) het bevel voor de algehele capitulatie uit.

Het duurde tot eind maart/begin april voor de Japanners te Kotawaringin verschenen en de bezetting als krijgsgevangene werd afgevoerd.

De nasleep van het drama Bandjermasin

Sprekende over de hedendaagse defensiepolitiek zei oud-minister van defensie ir. H. Vredeling in *Elseviers Magazine* van 11 april 1981 ten aanzien van de Nederlandse mentaliteit: „Zij is inherent aan een karakteristiek uit de geschiedenis: verwaarlozing van de defensie als het goed ging en geroep van schande als de tijden moeilijk werden. Dan riep iedereen dat men de defensie had verwaarloosd.” Die woorden hebben uiteraard niet alleen betrekking op materiële verwaarlozing.

◁ **Plattegrond van Bandjermasin, afkomstig uit de „Military study of Bandjermasin and surroundings” (NEFIS-publ., 16 maart 1945)**

Nr 19 was tijdens de oorlog het interneringskamp voor Nederlandse vrouwen en kinderen; nr 20 het krijgsgevangenenkamp van 2/15 Punjab; nr 21 het interneringskamp voor Nederlandse mannen; nr 22 is de vroegere kazerne van het KNIL, tijdens de vernieling van Bandjermasin gedeeltelijk verwoest; A is Hotel Bandjermasin

Na de oorlog werd luitenant-kolonel F. H. Halkema, die overigens ongetwijfeld fouten heeft gemaakt, het slachtoffer van de schanderoepers. Het HMG veroordeelde hem bij sententie van 30 september 1948 tot een jaar gevangenisstraf wegens het eigendunkelijk verlaten van een onder zijn bevelen staande plaats (art 84 WvMS). Zoals men weet staat op dat misdrijf de doodstraf, levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste 20 jaar. Halkema's betrekkelijk lichte straf werd, na gratieverzoek, bij Regeeringsbesluit no 16 van 23 februari 1949 omgezet in een straf van drie maanden.

Luitenant-generaal H. ter Poorten toonde begrip in zijn persoonlijke brief van 9 november 1949 (SK 7/29):

„U had als gewestelijk militair commandant geen „plaats” te verdedigen doch uw gewest en het werd geheel aan u overgelaten hoe u de verdediging zou voeren — een en ander natuurlijk met inachtnaam van de door of namens mij gegeven richtlijnen — (. . .) Dat u Oelin verliet om u naar Kotawaringin te begeven, kon dus zeer wel de juiste beslissing zijn geweest (bovendien werd onderweg daarheen, zoals hiervoor verhaald, door Bandoeng zelf ook opdracht gegeven, JN). Niemand verwachtte van u dat u met een handjevol brave inheemse soldaten, die in andere gewesten reeds bij hele secties waren gedeserteerd, enige Japanse stootdivisies zou verslaan en vernietigen . . .”

Mr. P. E. van Drimmelen legde terecht de vinger op de wonde plek toen hij, in zijn pleidooi voor het HMG (SK 7/29), stelde:

„Niet de overste Halkema heeft schuld aan het verloren gaan van het gebied rond Bandjermasin, doch uitsluitend het hele Nederlandse volk.”

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

BOEKEN

Luftverteidigung in den 80er und 90er Jahren, door U. Winkler (ed.) met Fachgruppe 11 der Schweizerischen Kriegstechnischen Gesellschaft (SKG). 92 blz., geïll. Uitg.: ASMZ/Huber Presseverlag, Frauenfeld, 1981. Prijs: Zwfrs 18,-.

In opdracht van de Schweizerische Kriegstechnische Gesellschaft wijdde een uit drie subgroepen bestaande werkgroep een gedegen studie aan de luchtverdediging in de beide laatste decennia van deze eeuw. Een verkorte samenvatting, waarin de essentie van de bevindingen der medewerkende auteurs – afkomstig uit de krijgsmacht en uit verschillende industriële ondernemingen – werd neergelegd, werd onlangs uitgegeven ten dienste van het grotere publiek.

Het boek behelst een aantal zeer belangwekkende analyses op technisch en tactisch gebied, en ontleent daaraan ongetwijfeld zijn waarde voor allen die in een of beide sectoren geïnteresseerd zijn. Als eerste hoofdstuk, tevens de basis vormende voor de daarna volgende beschouwingen, behandelt Schütte-Felsche de luchtdreiging (Taktisch-technische Prognose der Luftbedrohung 1990 bis 2010). Zonder daarbij in science fiction te vervallen, schildert deze auteur de lucht oorlogvoering zoals die zich in de komende decennia mogelijk zal kunnen ontwikkelen, rekening houdende met de technische beperkingen die limieten stellen aan hetgeen kan worden gerealiseerd. Jammer genoeg wordt aan de fysieke beperkingen van de man die ook in de toekomst met dergelijke geavanceerde middelen zal moe-

ten werken, niet noemenswaard aandacht besteed terwijl toch juist dié factor de duidelijkste grenzen lijkt te zullen bepalen. Van belang is overigens wel, dat in het neutrale Zwitserland klaarblijkelijk de dreiging van de zijde van het Warschau-Pact als bepalend wordt beschouwd.

In het tweede hoofdstuk bespreekt dr. Braun de mogelijkheden tot het onderscheppen en afweren van hetgeen als dreiging tegen Zwitserland zou kunnen worden gebruikt. Daarbij beperkt hij zich tot het res-sort van de landstrijdkrachten en hun eigen, grondgebonden luchtverdediging (Abfangflab der 90er Jahre).

De in het vorige hoofdstuk reeds besproken Flablenkwapen komen vervolgens opnieuw ter sprake als Schild in het derde hoofdstuk beziet in hoeverre een integratie mogelijk is van dat type wapensystemen in het 35 mm lua-systeem waarvan Zwitserland voorshands uitgaat voor de verdediging van zijn gronddoelen tegen luchtaanvallen. De schrijver van dit deel, „Integration von Flablenkwapen in die 35 mm Flab”, bepleit een grote variëteit van verschillende wapensoorten, omdat dan – evenals NAVO en Warschau-Pact beogen – het aanvallende vliegtuig steeds van het ene in het andere verdedigingsvak wordt gedreven.

Ten slotte behandelt Weber in het laatste hoofdstuk de „Helikopter-Abwehr”, waarbij hij signaleert dat aan de behoeften van de grondstrijdkrachten in deze sector nog heel wat moet worden verbeterd.

Het is juist de uiterst beknopte samenvatting van een breedvoerige studie, die dit boek zo aantrekke-

lijk maakt: alle overbodige omhaal van woorden is geëlimineerd, de indeling van alle hoofdstukken vertoont grote gelijkens met een stafstudie, de vele schetsen, grafieken en tabellen spreken duidelijker dan vele bladzijden tekst hadden kunnen doen. In aanmerking nemende dat het boek in wezen is bestemd voor de besluitvorming op tactisch en technisch gebied in een land dat níét behoort tot een van de grote machtsconcentraties, bevat het nochtans een grote hoeveelheid alleszins behartigenswaard materiaal waarmee vele tactici en technici zeer zeker hun voordeel zullen kunnen doen.

W. WALTHUIS

Op naar Berlijn, door J. M. Gavin, 374 blz., geïll. Uitg.: Omega Boek b.v., Amsterdam, 1981. Prijs: f 29,90.

Een van de bekendste, kleurrijke figuren uit het geallieerde kamp tijdens de Tweede Wereldoorlog is zonder enige twijfel James M. Gavin geweest, de man die zich al-lengs ontwikkelde tot een weergaloos aanvoerder van de Amerikaanse luchtlandingstroepen nadat hij zijn militaire carrière was begonnen als landmacht officier van de West-Pointcategorie. Deze parachutistengeneraal had nog de ouderwetse mening over de plaats die hij als leider van zijn mannen diende in te nemen: samen met hen in de voorste lijn.

Zijn optreden in het verband van de luchtlandingen in de Tweede Wereldoorlog deed hem deelnemen aan de eerste actie waarmee de bevrijding van West-Europa

werd ingeluid: met de 82nd Airborne Division landde hij in de vroege ochtend van 6 juni 1944 als commandant van Task Force A – drie regimenten parachutisten sterk, dat wil zeggen de gehele gevechtssterkte van de divisie – op het schiereiland Cotentin, op de westelijke flank van het invasiefront. Zijn voorafgaande ervaringen, onder andere bij de luchtlantingen op Sicilië en aan het front in Italië hadden hem al doen rijpen: onder generaal Ridgway werd hij daar belast met de waarneming van het divisiecommando in de rang van brigadegeneraal, zesendertig jaar oud.

In zijn nieuwe boek – reeds in 1946 deed hij zijn bekendste werk, *Airborne Warfare*, het licht zien – beschrijft Gavin nu zijn odyssee die hem ook in ons land een hoofdrol bracht, en wel in het kader van de operatie „Market Garden” waarin hij met zijn divisie landde bij Grave, Mook en Groesbeek ter vermeerstering van Nijmegen en de Waalbrug. Dat relaas is uiteraard zeer goed op schrift gesteld en bijzonder leerzaam omdat de schrijver niet alleen uit zijn eigen herinnering heeft geput maar zich bovendien kon baseren op de gevechtsverslagen die nauwkeurig werden geboekstaafd door de militair-historische secties van de divisiestaven. (Overigens vraagt de lezer zich af wie dat werk dan wel mag hebben gedaan, want de hele „staf” waardoor Gavin zich liet bijstaan, bestond gewoonlijk uit niet meer dan een enkele stafofficier, een radiotelegrafist, zijn adjudant en een oppasser!).

Ook de rol van de airbornes in de zogenaamde Winteroorlog in de

Ardennen, na het Duitse wanhoopsoffensief van von Rundstedt, wordt boeiend beschreven door de auteur die met zijn divisie in die dagen bewees ook de normale gevechtstaken in een infanteristische rol bekwaam te kunnen vervullen. De lezer krijgt aldus een uitstekend beeld van de veelzijdigheid van de toenmalige keurtroepen aan Amerikaanse zijde, hoewel ook de kritiek op de eigen onvolkomenheden niet wordt verzwegen.

Uitermate belangwekkend ten slotte is het laatste hoofdstuk waarin Gavin de titel van zijn boek waar maakt. „On to Berlin” – zoals het boek in de oorspronkelijke uitgave (1978) heette – bleek uiteindelijk nauwelijks te kunnen worden verwezenlijkt doordat de vreemdste politieke overwegingen het spel gingen beïnvloeden en beheersen. Voor wie zich een blik achter de schermen van het geallieerde doen-en-laten wil gunnen, zij ten deze generaal Gavin aanbevelen als een zeer goed geïnformeerde leidsman!

Hoewel dezerzijds de voorkeur wordt gegeven aan het lezen en bestuderen van vakliteratuur in de oorspronkelijke vorm en taal, zal het duidelijk zijn dat een boek als het onderhavige – dat immers voor een groot deel van het Nederlandse volk reminiscenties bevat aan een tijd waarbij of zij zelf, of hun ouders ten nauwste betrokken zijn geweest – toegankelijk dient te zijn voor allen die ervan zouden willen kennis nemen, ook al zijn zij het Engels niet machtig. Om die reden is het een juiste beslissing van de Nederlandse uitgever geweest, dit boek in het Neder-

lands te doen vertalen. Die vertaling is zonder meer uitstekend te noemen: van enigerlei gewrongen zinnen is geen sprake, en het boek laat zich ook door de leek zeer vlot lezen: een extra pluspunt, dat ertoe zal kunnen bijdragen dat het door velen wordt gelezen. En dat verdient het zeer zeker.

W. WALTHUIS

De 42 dagen, door A. Horne, 408 blz., geïll. Uitg.: Omega Boek, Amsterdam, 1981. Prijs: f 39,50.

Aan het einde van de jaren '60 voltooidde de bekende auteur Alistair Horne met het boek *To lose a battle* het drieluik dat hij had gewijd aan de rivaliteit tussen Frankrijk en Duitsland in de periode van het midden van de 19e eeuw tot en met de Tweede Wereldoorlog. Eerder waren reeds verschenen *The fall of Paris: The siege and the Commune 1870-71* en *The price of glory: Verdun 1916*. De schrijver bracht in zijn drieluik deze drie episodens met elkaar in verband, en schetste in zijn laatste toevoeging de oorzaken die de Franse débâcle in 1940 kunnen verklaren. Van dat laatst verschenen boek werd thans door Omega Boek een goede vertaling op de markt gebracht, die het werk toegankelijk maakt voor een groter publiek dan de lezerskring die zich moeiteloos in de Engelstalige literatuur pleegt te verdiepen.

Voor hen die zijn geïnteresseerd in de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog bevat het boek een uitstekend relaas van, zoals de ondertitel luidt, *de overrompeling van Nederland, België en*

Frankrijk door de Duitse strijdmacht. Omdat, zoals hiervoren reeds werd opgemerkt, het centrale thema in feite handelt over de Frans-Duitse controverse moet de lezer niet te grote verwachtingen hebben van Horne's beschrijving van de strijd tegen Nederland en België, die — overigens terecht — door hem wordt gezien als nevenoperaties. De grondige studie, die de schrijver heeft gemaakt van alle relevante bronnen heeft hem in staat gesteld een voortreffelijk verslag te doen van alles wat met de planning en uitvoering van de operaties van beide zaken in verband stond. Zijn karakterisering van bijvoorbeeld het befaamde Duitse operatieplan „Aufmarschanweisung Gelb“ is vernietigend:

Het was duidelijk een slecht plan, zo conservatief en onorigineel dat men zou kunnen denken dat het ontsporen was aan het brein van de Britse of Franse generale staf in de jaren tussen beide oorlogen.

Zijn relaas over de tweeënveertig dagen waarin de Franse nederlaag gestalte kreeg, is doortrokken van een grote bewogenheid met deze trieste afloop. Hij schildert niet slechts de loop der gebeurtenissen doch geeft tevens een trefzekere analyse van de diepere oorzaken die ertoe hebben geleid: de modernere opvattingen inzake het gebruik van het pantserwapen, de bijna blinde overtuiging dat de Maginotlinie voor altijd de oorlog van Frankrijks heilige bodem vere zou houden, het fanatieke verlangen van de Duitsers de smaad van Versailles te wreken, de lauwheid van de politieke leiders in het West-Europa van die dagen, dat alles wordt op zeer objectieve wijze uit de doeken gedaan.

Hoewel dezerzijds gewoonlijk de voorkeur wordt gegeven aan het gebruiken van de oorspronkelijke versie van bijdragen tot de vakliteratuur, verdient toch de uitgever van deze vertaling een compliment voor zijn initiatief, dat immers een uitstekend boek bereikbaar maakt voor het grotere publiek dat het stellig zal kunnen appreciëren.

W. WALTHUIS

VAKPERS

Uitbreiding van het gevechtveld

In de inleiding van zijn artikel benadrukt generaal Starry — commandant van het US Army Training and Doctrine Command en als zodanig o.m. verantwoordelijk voor het ontwerpen van de doctrine/operationele concepties — dat „extending the battlefield“ geen nieuwe doctrine betekent maar veeleer een verlegging van het accent. Extending the battlefield (vooral ingegeven door de in de periode 1980/85 beschikbaar komende nieuwe middelen) omvat drie uitbreidingen.

1. *In diepte.* Hierbij gaat het om het aangrijpen van volgende echelons voordat ze zijn ingezet. Doel is 's vijands tijdschema te verstoren en zijn commandovoering te ontregelen.

2. *In tijd.* Hierbij gaat het om acties die normaal volgtijdelijk worden uitgevoerd — d.w.z. eerst opvangen van het eerste echelon en daarna opvangen van het volgende echelon — nu tegelijkertijd uit te voeren.

3. *In niveau.* Door invoering van nieuwe middelen wordt het accent verlegd naar een hoger echelon en naar de luchtmacht.

Conceptie

De huidige NAVO-strategie gaat ervan uit de tegenstander een overwinning te ontzeggen. De geschiedenis leert echter dat, zodra de politieke leiding strijdkrachten inzet ter bereiking van een politiek doel, de strijdkrachten „iets“ moeten winnen omdat er anders geen

basis is voor politieke onderhandelingen. Derhalve moet het doel niet zijn een nederlaag te voorkomen, maar een (beperkte) overwinning na te streven.

Het optreden van het Warschau-Pact wordt gekenmerkt door het handhaven van de beweging door concentratie van middelen t.b.v. de doorbraak. Daarbij zijn verrassing en uitbuiten van het succes essentieel. Door de numerieke meerderheid is het WP in staat een groot deel van de middelen in reserve te houden (echelonnering in de diepte) en daardoor een stevige greep te houden op het initiatief. Aangrijpen van de volgende echelons — tegelijkertijd met het gevecht in voorste lijn — is essentieel om het initiatief aan de tegenstander te ontnemen.

Omdat het Warschau-Pact aanvankelijk het voordeel heeft van een snellere mobilisatie moet de conceptie zijn gericht op een snelle beslissing waarbij het erop neer komt:

— te voorkomen dat het aanvalsechelon de gestelde doelen bereikt;

— te voorkomen — door tegelijkertijd aangrijpen van volgende echelons — dat het aanvalsechelon wordt versterkt;

— door eigen offensief optreden de vijand het initiatief te ontnemen en hem te dwingen te kiezen tussen afbreken van het gevecht of vernietiging van het aanvalsechelon.

Deze conceptie noopt tot het aangrijpen van volgende echelons diep in het vijandelijke gebied. Voorwaarden daarvoor zijn dat moet worden beschikt over gevechtveldbewaking en doelop-

sporingsmiddelen met grote reikwijdte en wapensystemen met grote dracht, nauwkeurigheid en uitwerking.

(In de eerste categorie vallen systemen zoals RPV (Remotely Piloted Vehicle), Sotas (Stand-Off Target Acquisition System), ASAS (All Source Analysis System), enz., en in de tweede categorie CSWS (Corps Support Weapon System, waarbij wordt gedacht aan systemen als Pershing-II en groundlaunched cruise missile), MLRS (Multiple Launch Rocket System), Fascam (Family of Scatterable Mines), PGM (Precision Guided Munitions), enz. P.A.F.)

Uiteraard moeten de hiervoor genoemde middelen worden geïntegreerd met behulp van een real-time commandosysteem.

Uitvoering van de hiervoor beschreven operationele conceptie berust op het vermogen op grote diepte te kunnen waarnemen waardoor volgende echelons effectief kunnen worden aangeprepen terwijl tegelijkertijd het gevecht in voorste lijn snel wordt afgehandeld. Daardoor komen middelen vrij om zelf offensief te kunnen optreden tegen de restanten van het eerste-echelonsleger voordat een tweede-echelonsleger zich in het gevecht kan mengen.

Uiteraard dienen ook de verantwoordelijkheden voor elk niveau te worden vastgelegd. Een commandant, die verantwoordelijk is voor een bepaald deel van het gevecht, moet daartoe ook de middelen bezitten. Voor wat betreft de waarnemingen moeten de organieke middelen hem in staat stellen één niveau hoger te kunnen waarnemen. Zo moet een brigadecommandant de middelen bezitten vijandelijke eerste-echelonsregimenten te kunnen uitschakelen en tweede-echelonsregimenten waar te nemen. Terwijl de brigade afreken met de eerste-echelonsregimenten, moet de divisie tegelijkertijd de tweede-echelonsregimenten aangrijpen en een oog houden op de bewegingen van de tweede-echelonsdivisies. Daardoor scheidt de divisie de omstandigheden voor de eigen voorbrigades, „ongestoord” af te rekenen met de aanvallende eerste-echelonsregimen-

ten. Tegelijkertijd valt dan het legerkorps de vijandelijke tweede-echelonsdivisies aan, waardoor weer de omstandigheden worden geschapen voor de eigen voordivisies, af te rekenen met de tweede-echelonsregimenten.

Om met succes de vijandelijke tweede-echelonsdivisies te kunnen aanvallen, moet het legerkorps een oog houden op het tweede-echelonsleger. Gezien de diepte waarop tweede-echelonslegers zich zullen bevinden, zal het legerkorps moeten kunnen beschikken over de resultaten van nationale inlichtingen/doelopsporingsmiddelen.

(Voor het (NL) legerkorps zouden dergelijke gegevens vooral moeten komen van HQ-Northag, P.A.F.)

Aanvallen van volgende echelons, tegelijkertijd met het gevecht in voorste lijn, vereist goede voorbereiding. Door zorgvuldig voorbereide interdictie (bruggen, knooppunten, enz.) worden volgende echelons opgestuwd, waardoor lonende doelen ontstaan. Voorts kunnen aanvallen tegen commandoposten en logistieke installaties ertoe bijdragen het volgende echelon zodanig te vertragen, dat het geen invloed meer kan uitoefenen op de uitkomst van het gevecht in voorste lijn.

Middelen om het volgende echelon aan te vallen zijn:

- interdictie door artillerie en luchtmacht;
- offensieve elektronische oorlogvoering (jamming);
- misleiding.

In afwachting van de instroming van nieuwe middelen is momenteel luchtsteun (Battlefield Air Interdiction) het enige effectieve middel. De reeds thans aanwezige EW-middelen (die nog een te geringe reikwijdte hebben kunnen echter worden gebruikt tegen de lagere vijandelijke echelons, waardoor artillerie en luchtsteunsorties kunnen worden vrijgemaakt voor het aangrijpen van hogere echelons.

Ook in de toekomst zullen echter de middelen voor het aangrijpen van de volgende echelons schaars

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publikaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

zijn (kosten); zij zullen derhalve economisch moeten worden gebruikt. Uitgangspunt moet zijn dat deze middelen uitsluitend worden ingezet tegen die doelen, die bijdragen aan het herwinnen van het initiatief. Het gevecht tegen de volgende echelons moet dan ook tegelijkertijd en in nauwe samenhang met het gevecht in voorste lijn worden gevoerd. Zowel divisie- als legerkorpscommandanten moeten volgende echelonsdoelen alleen aangrijpen als daardoor omstandigheden worden geschapen voor toekomstig offensief optreden. De keuze moet zijn gebaseerd op een vooraf nauwkeurig opgesteld plan met betrekking tot vuur en beweging. Omdat het gevecht in voorste lijn en het gevecht tegen de volgende echelons niet zijn te scheiden, is gecentraliseerde eenhoofdige leiding op legerkorpsniveau noodzakelijk.

Scenario

In het volgende scenario beschrijft de auteur een toepassing van de operationele conceptie.

Uitgangspunt is een vijandelijke divisie op 72 uur afstand van de voorste lijn. Van meet af aan moet deze divisie met de beschikbare middelen worden aangevallen, hetgeen echter niet zal kunnen verhinderen dat zij zal blijven naderen. Naarmate de divisie dichterbij komt, zullen de vijandelijke bedoelingen zich beginnen af te tekenen. Zodra de vijandelijke divisie het verantwoordelijkheidsgebied van de eigen voordivisie heeft bereikt (d.w.z. ca. 24 uur voor de vrw) moet de legerkorpscommandant zich zo langzamerhand gaan beperken tot één bepaalde wijze van optreden. Tevens begint nu doelopsparing in real-time te domineren. Op dat mo-

ment is ook de vijand min of meer gebonden aan zijn eigen aanvalplan, waardoor zijn bewegingen min of meer vastliggen. Tot dat moment zal het aangrijpen van de vijand voornamelijk een luchtmachtzaak zijn.

Zodra de vijand het gebied van de eigen voorbrigades bereikt (ca. 12 uur voor de vrw) komt ook de brigade in actie. Nu gaat het erom gunstige voorwaarden te scheppen voor het komende gevecht in voorste lijn. Succesvolle interdictie kan bijdragen aan het beperken van het aantal regimentsaanvallen, het sneller vernietigen van eerste-echelonsregimenten, het beperken van penetraties, en minder snelle inzet van de eigen reserves. Het grote winstpunt is, dat volgende echelons zo lang worden opgehouden dat in voorste lijn tijdelijk een eigen overwicht kan worden gecreëerd. Door dat op elk niveau te doen, wordt het momentum uit de vijandelijke aanval gehaald.

Toepassing van deze operationele conceptie vergt een denken in een andere dimensie. Het interdictiegevecht, dat zowel op divisie- als legerkorpsniveau moet worden gevoerd, vergt niet alleen een inzet van de eigen organieke middelen maar vooral ook van de luchtmacht. Goede en gedetailleerde coördinatie met de luchtmacht is dan ook essentieel. Op legerkorpsniveau is interdictie aanvankelijk een functie van frequentie en dichtheid van de doelen, maar naarmate de vijand nadert, verschuift het accent naar de relatie met het lopende gevecht in voorste lijn.

Voortdurende planning is een eerste vereiste. Inlichtingstaven moeten voortdurend voorspellen welke maatregelen de vijand in welk tijdbestek moet nemen om bepaalde wijzen van optreden te kunnen uitvoeren. Daaruit volgen de eigen tegenmaatregelen om het komende gevecht gunstig te beïnvloeden.

Op divisieniveau gaat het vooral erom, tijd en ruimte te creëren om het lopende gevecht van de voorbrigades gunstig te kunnen afsluiten.

Huidige en toekomstige middelen

Gebaseerd op de instroming van nieuwe middelen kan de geschetste operationele conceptie medio '86 worden toegepast. Reeds nu moet echter al een begin worden gemaakt door de thans al beschikbare middelen in handen te geven van degenen die ermee moeten werken en door geïntegreerde (land- en luchtmacht) targetingcellen te vormen.

De thans reeds beschikbare doelopsporings- en inzetmiddelen zijn voornamelijk in handen van de luchtmacht. Het legerkorps moet niet alleen in real-time over de gegevens van de doelopsporingsmiddelen beschikken maar moet ook inspraak krijgen over de inzet van de middelen.

Zowel op legerkorps- als divisieniveau moeten targetingcellen worden gevormd in de vuursteuncoördinatiecentra. Het personeel van deze cellen moet worden opgeleid in:

- mogelijkheden eigen doelopsporingsmiddelen;
- tactisch optreden van de tegenstander;
- de eigen vuursteunmogelijkheden;
- speciale technieken, zoals inlichtingenprocedures, doelanalyse, enz.

Land- en luchtmacht personeel moet nu al samen oefenen, waarbij gebruik moet worden gemaakt van minicomputers (commercieel aan te schaffen) voor het opslaan van alle benodigde gegevens (terrein, vuurplannen, vijandelijke mogelijkheden, eigen inzetmiddelen, enz.) die zowel alfanumeriek als grafisch moeten kunnen worden gepresenteerd.

Een divisie-vuursteuncoördinatiecentrum zou kunnen bestaan uit:

- een *target-cel*, verantwoordelijk voor de planning, d.w.z. het ontwikkelen van inzetmogelijkheden voor alle beschikbare interdictiemiddelen, inbegrepen NBC en WE;
- een *operations-cel*, verantwoordelijk voor de uitvoering van de lopende operatie.

De eerste cel moet worden bemand door speciaal opgeleid personeel van land- en luchtmacht, de tweede cel moet bestaan uit vertegenwoordigers van alle inzetmiddelen, d.w.z. luchtmacht, artillerie, NCB, EW, enz.

Problemen die op korte termijn moeten worden opgelost, zijn:

- simuleren van de input van doelopsporingsmiddelen tijdens oefeningen;
- veiligheidsaspecten omdat bij oefening met „echte” gegevens moet worden gewerkt;
- ontbreken van een adequaat verbindingssysteem.

Samenvatting

– Aanvallen van volgende echelons is essentieel en onverbrekelijk verbonden aan het gevecht in voorste lijn.

– Planning van de inzet van nucleaire, chemische en EW-middelen moet hand in hand gaan met de planning van conventionele middelen.

– Het geïntegreerde lucht-landgevecht is de hoeksteen van de modernisering.

– Opleiding voor de nieuwe operationele conceptie kan vandaag al beginnen.

– De toekomstige organisatie van de US Army (Army 86) is gericht op „see and attack deep”.

– De operationele conceptie moet, ondanks de nog niet opgeloste problemen, reeds nu bij oefeningen worden toegepast.

D. A. Starry – Extending the Battlefield. *Mil. Rev.* (1981)(3).

P. A. FERNIG, kol inf

AANWIJZINGEN VOOR MEDEWERKERS

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen. Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij, ter wille van de overzichtelijkheid in beknopte vorm. Met betrekking tot illustraties wordt in het algemeen opgemerkt dat functionele illustraties de waarde en aantrekkelijkheid van artikelen — en dus van het tijdschrift — verhogen.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Onder de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b, . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale/Woordenlijst Spellingcommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina(s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer bóven tabel plaatsen (TABEL 1, TABEL 2, enz.).
- c. Daaronder evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literaturopgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literaturopgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literaturopgaven is vermelding van titelatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

- h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummers (dus niet per pagina) in met ¹ beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zónder haken: ¹.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend; formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2. Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éézijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.

- g. Buiten het te reproduceren vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.).
- h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

- a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.
- b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .
- c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.
- d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.
- e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

- a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.
- b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.
- c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK UIT DE VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel.

Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelsectie

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelsectie, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre, door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. (Imp. v. Ned.: Meulenhoff & Co, Amsterdam). Prijs: DM 20,—.

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 2,75 per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooiveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 40,— per gedrukte pagina, incl. illustraties, met een minimum van f 100,—. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,— per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 73 15 05).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/produktieafdeling, Grote Marktstraat 40, kamer F 606, 2511 BJ Den Haag (tel. (070) 72 13 68, de heer L. W. Krumbholz).